

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Гуманітарно-педагогічний факультет

УДК 070:355.01:379.823(477)

ПОГОДЖЕНО

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

**Декан гуманітарно-педагогічного
факультету**

**В.о. завідувача кафедри
журналістики та мовної комунікації**

_____ Інна САВИЦЬКА

_____ Світлана ХАРЧЕНКО

“ ____ ” _____ 2024 р.

“ ____ ” _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«СПЕЦИФІКА ВИСВІТЛЕННЯ ВОЄННОЇ ТЕМАТИКИ НА
УКРАЇНСЬКОМУ ТЕЛЕБАЧЕННІ»**

Спеціальність 061 Журналістика

Освітня програма Журналістика

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої програми

доктор філол.наук, професор _____ Марина НАВАЛЬНА

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

доктор філол наук, професор _____ Тетяна СЕМАШКО

Виконала _____ Віта ГРУЦІНСЬКА

КИЇВ – 2024

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри
журналістики та мовної комунікації
д.ф.н., професор _____ Світлана ХАРЧЕНКО
“ ____ ” _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ

до виконання магістерської кваліфікаційної роботи студенту
Грущинській Віті Романівні

Спеціальність 061 Журналістика
Освітня програма Журналістика
Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: **«СПЕЦИФІКА ВИСВІТЛЕННЯ
ВОЄННОЇ ТЕМАТИКИ НА УКРАЇНСЬКОМУ ТЕЛЕБАЧЕННІ»**
затверджена наказом ректора НУБіП України від «05» грудня 2023 року
№2205 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру «14» листопада 2024 року

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи. Дослідження базується на матеріалах українських медіа. Використано різноманітні методи для аналізу розвитку воєнної тематики, викликів журналістів і особливостей висвітлення війни.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Розвиток воєнної тематики в українській тележурналістиці з 2014 року та визначення понять «воєнна тележурналістика» і «соціальна відповідальність».
2. Виклики та специфіка роботи тележурналістів у зоні бойових дій, з акцентом на дотримання професійних стандартів.
3. Роль воєнної тележурналістики у гібридній війні та її значення у контексті інформування суспільства.
4. Особливості висвітлення воєнної тематики українськими телеканалами з 2014 року, зокрема в умовах повномасштабної війни.

Дата видачі завдання «12» жовтня 2023 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____ Тетяна СЕМАШКО
Завдання прийняла до виконання _____ Віта ГРУЩИНСЬКА

КИЇВ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ВИСВІТЛЕННЯ ВОЄННОЇ ТЕМАТИКИ В ПАРАДИГМІ УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ	9
1.1. Розвиток воєнної тематики в тележурналістиці України.....	9
1.2. Дефініція понять «воєнна тележурналістика», «соціальна відповідальність воєнної тележурналістики», «професійні стандарти воєнної тележурналістики»	13
1.3. Журналістські виклики та перешкоди в умовах воєнних дій.....	24
Висновки до Розділу I.....	32
РОЗДІЛ II. АСПЕКТИ ВИСВІТЛЕННЯ ВОЄННОЇ ТЕМАТИКИ НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕЛЕКАНАЛАХ.....	34
2.1. Специфіка роботи тележурналіста в зоні бойових дій	34
2.2. Дотримання журналістських стандартів у телевізійних матеріалах воєнної тематики	40
2.3. Роль воєнної тележурналістики у гібридному протистоянні	55
Висновки до Розділу II.....	61
РОЗДІЛ III. ПРАКТИКА ВИСВІТЛЕННЯ ВОЄННОЇ ТЕМАТИКИ НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕЛЕКАНАЛАХ.....	63
3.1. Український контекст воєнної журналістики	63
3.2. Особливості висвітлення воєнної тематики українськими телеканалами у 2014-2022 роках	67
3.3. Специфіка висвітлення воєнної тематики українськими телеканалами в умовах повномасштабної війни	70
Висновки до Розділу III.....	75
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Умови воєнного часу встановлюють особливі вимоги до журналістської діяльності та висвітлення воєнної тематики. З однієї сторони, інтереси державної безпеки, захисту цивільного населення та військових в умовах війни можуть набувати переваги над правами на доступ до інформації, свободою слова та вираження поглядів. Однак, з іншої сторони, наріжним каменем демократії в Україні виступають саме вільні ЗМІ та свобода слова, які в умовах повномасштабного вторгнення набувають ролі важливого фактору українського спротиву – незалежними ЗМІ та журналістами чітко окреслюються наявні проблеми та наближається їх вирішення. Від якісної роботи тележурналістів за умов дії правового режиму воєнного стану напругу залежить можливість донесення справжньої картини війни в Україні як до українських громадян, так і до іноземців, а також одержання підтримки багатьох країн світу у складному протистоянні з ворогом. Саме тому українсько-російська війна поставила перед українськими тележурналістами нові зовнішні та внутрішні виклики, зокрема, з дотримання журналістських стандартів. Внутрішні виклики – зумовлені роботою в умовах війни. Зовнішні виклики – наявними проблемами з доступом до інформації, коли отримання відповідей на запити є надзвичайно складним, коли не існує усталених джерел і тем, а також зростає навантаження та відповідальність журналістів за свої дії.

Аспектно, що на фоні війни в Україні мають місце ще й ряд інших важливих подій, що потребують якісного висвітлення та особливої уваги ЗМІ. І коли війна є своєрідним фактором, який вимагає пристосування тележурналістів до роботи в особливих умовах, то інші реалії сьогодення, які натлі триваючої війни в Україні є не такими «значимими», також вимагають професійного підходу журналістів до їх висвітлення, який має базуватися на стандартах журналістики та враховувати специфіку висвітлення воєнної тематики за умов війни. Недотримання журналістських стандартів під час війни, незалежно від того, яка інформація висвітлюється, може призвести до повної

інформаційної анархії, за якої кожне медіа буде транслювати все що схоче і коли захоче. Це аж ніяк не припустимо в наших умовах. Саме тому професіоналізм журналістів під час війни є особливо важливим та має бути дотриманим у всьому, чим тележурналісти займаються, та незалежно від тематики, яку вони висвітлюють.

Сьогодні тележурналісти – це надійні помічники ЗСУ, саме тому на них покладається завдання надійного тримання інформаційного фронту, тобто надання населенню цінної, а головне – якісної інформації. За відсутності строгої воєнної цензури, закріпленої на законодавчому рівні, журналісти не мають права виконувати свою роботу абияк, адже перемога України у цій війні має відбутись не тільки на полі бою, але й на інформаційному фронті.

Тож, актуальність теми дослідження зумовлюється необхідністю комплексного дослідження специфіки висвітлення воєнної тематики на українському телебаченні, адже в умовах війни українська тележурналістика повинна бути якісною та спрямовуватись на інформаційну боротьбу з ворогом одночасно.

Дослідженням тематики воєнної журналістики займались як українські, так і зарубіжні науковці. Зокрема, серед українських дослідників специфіку висвітлення воєнної тематики досліджували: К. Акоюн, Х. Копильчак, С. Кость, Б. Лізунов, С. Остапчук, Г. Пашкова, А. Сафаров, А. Семенець, М. Семенченко, М. Тимошик, К. Толокольникова та багато інших. Питанням вивчення специфіки висвітлення воєнної тематики на українському телебаченні займались: О. Бабенко, О. Білан, О. Левченко, П. Мірошніченко, С. Пшепировська А. Шевчук, М. Шклярський та ін. Проте, жоден з них не здійснив комплексного дослідження специфіки висвітлення воєнної тематики на українському телебаченні, присвячуючи увагу окремим аспектам воєнної тележурналістики.

З огляду на сказане, вважаємо тему дослідження актуальною та такою, що потребує комплексної наукової роботи.

Мета та завдання роботи. Метою дослідження є комплексна характеристика специфіки висвітлення воєнної тематики на українському телебаченні.

Відповідно до постановленої мети слід виконати такі **завдання**:

- окреслити розвиток воєнної тематики в тележурналістиці України;
- визначити дефініції понять «воєнна тележурналістика», «соціальна відповідальність воєнної тележурналістики», «професійні стандарти воєнної тележурналістики»;
- охарактеризувати журналістські виклики та перешкоди в умовах воєнних дій;
- визначити специфіку роботи тележурналіста в зоні бойових дій;
- окреслити дотримання журналістських стандартів у телевізійних матеріалах воєнної тематики;
- встановити роль воєнної тележурналістики у гібридному протистоянні;
- висвітлити український контекст воєнної журналістики;
- визначити особливості висвітлення воєнної тематики українськими телеканалами у 2014-2022 роках;
- встановити специфіку висвітлення воєнної тематики українськими телеканалами в умовах повномасштабної війни.

Об'єктом дослідження є українське телебачення під час війни.

Предмет дослідження – специфіка висвітлення воєнної тематики на українському телебаченні.

Методи дослідження. Під час роботи над дослідженням було використано ряд загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Зокрема, з використанням історичного методу окреслено розвиток воєнної тематики в тележурналістиці України. На основі методу діалектики визначено дефініції понять «воєнна тележурналістика», «соціальна відповідальність воєнної тележурналістики», «професійні стандарти воєнної тележурналістики». За допомогою описового методу охарактеризовано журналістські виклики та

перешкоди в умовах воєнних дій. На основі методу синтезу визначено специфіку роботи тележурналістів у зоні бойових дій. З використанням методу абстрагування окреслено дотримання журналістських стандартів у телевізійних матеріалах воєнної тематики. На основі формально-логічного методу встановлено роль воєнної тележурналістики у гібридному протистоянні. З використанням методу спостереження висвітлено український контекст воєнної журналістики. На основі методу аналізу визначено особливості висвітлення воєнної тематики українськими телеканалами у 2014-2022 роках, а також встановлено специфіку висвітлення воєнної тематики українськими телеканалами в умовах повномасштабної війни. З використанням методу узагальнення сформульовано висновки за проведеним дослідженням.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дослідження обговорювалися на Міжнародних та Всеукраїнських конференціях (Міжнародній науковій конференції «Культурологічний вимір сучасної гуманітаристики» (08 листопада 2023 р.). Тема доповіді: «Практичні проблеми функціонування військового дискурсу»; III Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців «Сучасні тенденції в медіагалузі» (22 квітня 2024 р.). Тема доповіді: «Тематичні пріоритети ЗМІ під час повномасштабної російської агресії»; Всеукраїнській науково-практичній конференції «Арватівські читання – 2024» (17 травня 2024 р.). Тема доповіді: «Мовне протистояння інформаційно-психологічним атакам російських ЗМІ»; II Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців «Світ у медіа, медіа у світі: тенденції і перспективи» (28 жовтня 2024 р.). Тема доповіді «Специфіка висвітлення воєнної тематики на українському телебаченні».

Публікації.

Семашко Т.Ф., Грущинська В. Мовні стереотипи соціального виміру війни. *Міжнародний філологічний часопис*. Vol 15, No 1 (2024). Випуск 15 (1) 2024. С. 24–36.

Грущинська В. Функціонування мови у військовій сфері: структурно-системні зв'язки». Сучасні соціокультурні трансформації: медіа, мова, комунікації: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2024. 128 с.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження знаходить вияв у тому, що: *вперше* було висвітлено роль воєнної тележурналістики у гібридному протистоянні України та Росії; окреслено український контекст воєнної журналістики; досліджено особливості висвітлення воєнної тематики українськими телеканалами у 2014-2022 роках; окреслено специфіку висвітлення воєнної тематики українськими телеканалами в умовах повномасштабної війни;

удосконалено: положення про журналістські виклики та перешкоди в умовах воєнних дій; положення про специфіку роботи тележурналіста в зоні бойових дій; положення про дотримання журналістських стандартів у телевізійних матеріалах воєнної тематики;

дістали подальшого розвитку: дослідження становлення воєнної тематики в тележурналістиці України; визначення дефініцій понять «воєнна тележурналістика», «соціальна відповідальність воєнної тележурналістики» «професійні стандарти воєнної тележурналістики».

Практична значимість проведеного дослідження полягає у тому, що основні теоретичні розробки та результати, які отримали закріплення у цій роботі, можна використовувати для подальших досліджень специфіки висвітлення воєнної тематики на українському телебаченні. Отримані в результаті наукового дослідження матеріали можуть бути використані у процесі освітньої та викладацької діяльності викладачів вузів України за напрямом «Журналістика», зокрема під час викладання наступних дисциплін: «Військова журналістика», «Військова тележурналістика», «Специфіка діяльності журналіста в зоні бойових дій» та подібних. Результати дослідження можуть становити інтерес для практикуючих журналістів, які працюють у сфері журналістики в умовах війни, авторів статей та інших публікацій, наукових робіт, студентів, практикантів тощо.

Структура роботи. Магістерська кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 89 сторінок, з них 80 сторінок – основний текст. Список використаних джерел налічує 72 найменування.

РОЗДІЛ I

ВИСВІТЛЕННЯ ВОЄННОЇ ТЕМАТИКИ В ПАРАДИГМІ УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ

1.1. Розвиток воєнної тематики в тележурналістиці України

Воєнна тематика в тележурналістиці України існувала завжди, адже українські тележурналісти висвітлювали різні воєнні конфлікти, які відбувались у світі ще за часів набуття незалежності України. Однак, особливо актуальною стала воєнна тематика в Україні у 2014 році, коли росія анексувала Крим та почала війну на Сході нашої держави. Саме тоді українські телеканали почали активно транслювати тематику війни.

Зважаючи на події 2014 року та особливо на військові дії на Сході України найбільш сталою тенденцією, яка спостерігалась з 2014 року на телевізійному виробництві, стало розширення інформаційного мовлення. Ще з початку російського вторгнення на територію України у 2014 році всі великі українські телеканали збільшили частоту та хронометраж новинних блоків, а з часом ця тенденція торкнулася і невеликих телеканалів. При цьому посилення новин спостерігалось і надалі у 2015-2021 роках. З 2014 року українські телеканали також почали більше говорити про війну, присвячуючи увагу тематиці висвітлення життя та діяльності її героїв, свідків важливих подій («Хоробрі серця» на «1+1»), діяльності волонтерів, військових медиків. Значна увага на телебаченні почала приділятися історії ведення війни та висвітленню інформації про військову техніку. Крім того, почастишали запрошення військових експертів на різні телепередачі для обговорення воєнних подій на Сході України «Цивільна оборона» на «ICTV») [58].

Тож, воєнній тематиці на українських телеканалах уже майже 10 років. Нині агресія росії вийшла на новий рівень. Уже майже два роки вся країна живе в умовах мобілізації, ракетних обстрілів, постійних руйнувань. Відповідно до того, як змінилась війна в Україні після повномасштабного вторгнення,

відбулись зміни і в тематиці, яку висвітлюють українські телеканали в умовах війни.

Особливо активно висвітлювались з початку повномасштабного вторгнення теми оборони Маріуполя, звільнення Київщини, Чернігівщини, Сумщини, Херсону, Харківщини. Постійно анонсуються новинні сюжети з окремих ділянок фронту, зокрема Бахмуту, Авдіївки та інших не менш важливих ділянок. Висвітлюються подвиги українських військових, зокрема звільнення острова Зміїний, потоплення російських військових кораблів «Москва», «Новочеркаськ», «Цезар Куніков» та ряд інших. Транслюються кадри з життя українських військових на фронті, розповідається про важливість підтримки їх з боку цивільного населення.

Актуалізувалась в умовах війни й тематика діяльності українських волонтерів, без допомоги яких наша армія могла б не вистояти. Адже саме волонтери та цивільне населення нашої держави організовують масові збори необхідного для війська, забезпечуючи таким чином наших військових усім, чого вони потребують.

Також збільшилась кількість телевізійних сюжетів, присвячених різним видам озброєння, зокрема й тим, які надають Україні наші закордонні партнери. І хоча, ця інформація зазвичай транслюється з деяким запізненням та обмеженням, вона також є актуальною на телебаченні сьогодні.

Підіймається також і тематика життя українського населення на окупованих територіях, тематика воєнних злочинів, тематика порушення прав людини, тематика викрадення та вивезення на територію росії українських дітей. Значна увага присвячується тематиці звільнення українських військовополонених, повернення їх додому.

Тематика внутрішньо переміщених осіб, які постраждали від війни в Україні, а також тематика українських біженців за кордоном також постійно звучить з екранів телевізорів. На жаль, підіймається також і тематика українських чоловіків-емігрантів, які виїхали за кордон вже після

повномасштабного вторгнення і не повернулись на територію України для захисту її суверенітету.

Особлива увага приділяється висвітленню питання надання гуманітарної та фінансової допомоги Україні під час війни, міжнародного співробітництва нашої держави в контексті виведення «формули миру», яка дозволить припинити військовий конфлікт в Україні.

Ці та ряд інших питань особливо активно висвітлюються в межах створеного з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну телемарафону «Єдині новини», телеканалу «Армія TV», а також інших телевізійних каналів та проєктів.

Одночасно з цим, вважаємо правильною позицію спеціальної кореспондентки ТСН на телеканалі «1+1» Н. Нагорної, яка ще з 2014 року працює в зоні бойових дій, яка відзначає: «У висвітленні військових подій в Україні є певний переки: деякі теми обговорюються дуже широко, а інші, не менш важливі, висвітлюються мало» [60]. Зокрема, вона відзначила, що всім відомо стосовно ситуації довкола Бахмута, тоді як стосовно інших, не менш важливих ділянок фронту, зокрема, Вугледару, Авдіївки тощо, інформації професійних журналістів надзвичайно мало. Вона просочується лише у випадкових відео, які поширюють телеграм-канали. Звичайно, в умовах війни журналісти фактично не можуть потрапити в найгарячіші точки фронту, адже там можуть бути надзвичайно масовані обстріли, які не дозволяють цього зробити. Однак, саме у такі моменти особливо актуалізується робота військових кореспондентів, саме журналістів, які мають військову підготовку, які можуть дістатись у найгарячіші точки фронту. Це б, на думку тієї ж Н. Нагорної, дозволило пролити світло на ті «моменти», які «провисають» у висвітленні подій на фронті під час повномасштабного вторгнення [60].

Не менш проблемною під час повномасштабної війни в Україні для висвітлення на українському телебаченні є й медична тематика. Адже, журналістам дають тільки обіцянки стосовно надання їм змоги працювати у шпиталях, лікарнях, знімати, як надають медичну допомогу пораненим. Наразі

такі зйомки є забороненими і отримання дозволу на їх здійснення є вкрай складним.

Також проблемами повномасштабної війни в Україні у роботі тележурналістів є недостатнє висвітлення перемог українських військових. Зокрема, звільнення Київщини, деокупації Херсону, звільнення Харківщини. Адже, як відзначає медійниця Н. Нагорна, «Зараз формується майбутній національний архів, і він поки що виглядає дуже дивно: відео поганої якості з тік-току, інстаграму, телеграму тощо. Це не той архів, який ми хотіли отримати. Якби в момент, коли наші військові заходили в Херсон, було відзняте якісне відео, оперативно перегнане й отримане телеграм-каналами, проблеми порушення правил роботи журналістами в зоні бойових дій не було б» [60]. Це зумовлено тим, що українських тележурналістів не допускають до зйомок цих важливих подій, тоді як зарубіжні журналісти мають дозвіл знімати все. Однак, так не повинно бути. Дійсно, важливо встановити чіткі межі та стандарти роботи під час війни, однак не можна забороняти висвітлювати воєнну тематику зовсім, або ж дозволяти висвітлювати тільки окремі незатабульовані теми. Українські журналісти повинні мати змогу на рівні з міжнародними провадити свою діяльність та висвітлювати важливі аспекти воєнної тематики такими як вони є.

Таким чином, воєнна тематика в тележурналістиці України почала активно розвиватись з 2014 року, коли росія вперше вторглася на територію України.

Однак, особливо вона трансформувалась та активно висвітлюється під час повномасштабної війни в Україні. Нині воєнна тематика, яку висвітлюють українські телеканали, є надзвичайно різноманітною, однак, ряд тем є табульованими та такими, висвітлення яких є обмеженим, що зумовлюється необхідністю забезпечення державної безпеки та безпеки цивільного населення.

Одночасно з цим, слід відзначити, що спостерігається ряд проблем різного характеру, існування яких зумовлює неможливість повного та всебічного висвітлення воєнної тематики на українському телебаченні.

1.2. Дефініція понять «воєнна тележурналістика», «соціальна відповідальність воєнної тележурналістики», «професійні стандарти воєнної тележурналістики»

Сучасна дійсність – епоха максимально нестійкого становища на світовій політичній арені. Практично над кожним куточком земної кулі нависла проблема появи воєнних конфліктів чи локальних війн. Не оминула війна й Україну. Розпочата у 2014 році, і така що набула особливо великих масштабів у лютому 2022 року, повномасштабна війна в Україні триває й досі. У зв'язку з цією негативною тенденцією термін «воєнна журналістика» набув значного поширення, залучаючи журналістів з усіх куточків планети до нелегкого процесу висвітлення жорстоких фронтних подій в Україні. Невід'ємною складовою воєнної журналістики є воєнна тележурналістика, поняття якої є основоположним у межах нашого дослідження.

На жаль, наявні на сьогодні наукові дослідження не містять чіткого та однозначного визначення поняття «воєнна тележурналістика», однак підходів до визначення понять «воєнна журналістика» та «тележурналістика» можна знайти більш як достатньо. Саме тому, щоб дати визначення поняттю «воєнна журналістика» розглянемо, перш за все, підходи до розуміння понять «воєнна журналістика» та «тележурналістика».

З позиції Ю. Павліченко під воєнною журналістикою слід розуміти такий підвид журналістського інформаційного жанру, що має спрямування спеціально на висвітлення бойових дій, а також етнічних та релігійних конфліктів, терористичних актів [44, с. 22].

Науковці М. Єнін та А. Жукова під воєнною журналістикою розуміють «журналістську діяльність, пов'язану з висвітленням військових подій, операцій, конфліктів, військової політики, стратегії, тактики та зброї, військових навчань, що проводяться в різних регіонах світу» [24, с. 222].

Під воєнною журналістикою Г. Тамверд розуміє діяльність зі збору, зберігання, обробки та передачі соціально значущої інформації представником

засобу масової інформації, який безпосередньо присутній на місці ведення бойових дій [72, с. 373].

З позиції М. Мазахіра, воєнна журналістика – це жанр журналістики, який спрямований на пряме висвітлення бойових і конфліктних дій: війн, релігійних та етнічних конфліктів, контртерористичних операцій; дозволяє висвітлити політику держави в період бойових дій щодо засобів масової інформації [70, с. 103].

Таким чином, узагальнивши наведені вище підходи до розуміння поняття «воєнна журналістика», пропонуємо під воєнною журналістикою розуміти специфічний жанр журналістики та вид діяльності журналіста, пов'язані із збором, обробкою та передачею аудиторії інформації стосовно військових та політичних конфліктів, етнічних та релігійних протистоянь, терористичних актів, які мають місце по всьому світу.

Якщо ж підходити до визначення поняття «тележурналістика», то під ним українські та зарубіжні науковці розуміють наступне.

Автори підручника «Телевізійна журналістика: практична журналістика» Д. Мой та М. Ордольфф визначають тележурналістику доволі просто: «це висвітлення подій в образі та звуці» [41, с. 205].

Більш розширене визначення поняття «тележурналістика» пропонує М. Шклярський, який розуміє під нею таку діяльність в сфері журналістики, яка зводиться до використання телепередач для висвітлення різних питань громадського життя [65, с. 10].

Науковиця І. Коваленко пропонує власне розуміння цього поняття: тележурналістика – це порівняно нова галузь журналістики, вид діяльності, який виник через об'єктивну необхідність забезпечення об'єктивного інформування суб'єктів суспільного життя про соціальну дійсність, що надто необхідно та важливо з метою оптимального функціонування всіх інших соціальних інститутів і суспільства загалом як саморегульованої системи [31, с. 167].

Зарубіжні науковці також дають більш широкі визначення цьому поняттю. Зокрема, Г. Болін вважає, що тележурналістика – це практика висвітлення новин

і поточних подій через телебачення, яка передбачає виробництво та трансляцію новин, інтерв'ю та репортажів-розслідувань, які надають інформацію широкій аудиторії [67, с. 337].

Тележурналістика – це особлива форма журналістики, яка використовує телевізійні та онлайн-платформи для передачі новин та інформації аудиторії

Тож, зважаючи на вище викладене, пропонуємо під воєнною тележурналістикою розуміти специфічний жанр журналістики та вид діяльності журналіста, пов'язані із збором, обробкою та передачею аудиторії інформації стосовно військових та політичних конфліктів, етнічних та релігійних протистоянь, терористичних актів, які мають місце по всьому світу, з використанням засобів телебачення.

Для воєнної тележурналістики, так як і для воєнної журналістики, характерні наступні риси:

1. Фронтлінією для тележурналістського матеріалу слугує конфлікт – військовий чи політичний;
2. Специфікою роботи воєнного тележурналіста є пошук унікальності, динаміка при висвітленні воєнної тематики, напруженість сюжету тощо;
3. Максимальне прикладання фізичних, творчих, моральних зусиль воєнного тележурналіста при виконанні завдання;
4. Наявність реальної загрози життю та здоров'ю воєнного тележурналіста [4, с. 10].

Воєнна тележурналістика відіграє важливу роль у сучасному світі, надаючи людям доступ до актуальних новин та інформації стосовно воєнних та політичних конфліктів, зокрема й війни в Україні. Вона є одним із основних джерел інформації для багатьох людей, особливо в епоху цифрових технологій та інтернету.

Одним із основних завдань воєнної тележурналістики є інформування українського та світового суспільства про війну в Україні. Воєнні тележурналісти стежать за новинами, проводять репортажі та інтерв'ю, щоб передати глядачам актуальну інформацію про військові події. Вони відіграють

роль посередників між військовими подіями та глядачами, допомагаючи їм зрозуміти та усвідомити те, що відбувається на фронті.

Воєнна тележурналістика також відіграє важливу роль у формуванні громадської думки. Вона надає платформу для обговорення важливих тем і проблем, а також висловлювання різних точок зору стосовно війни в Україні. Через воєнну тележурналістику люди можуть дізнатися про різні аспекти суспільного життя під час війни, що допомагає їм формувати свою власну думку та приймати поінформовані рішення.

Воєнна тележурналістика відіграє важливу роль у контролі за владою. Вона стежить за діями уряду, політиками та іншими громадськими діячами та повідомляє про їхню діяльність. Воєнні тележурналісти виявляють корупцію в армії, порушення закону, порушення прав людини та інші проблеми, що допомагає суспільству бути обізнаним та вимагати справедливості та відповідальності від влади.

Воєнна тележурналістика сприяє розвитку критичного мислення у глядачів. Вона надає різні точки зору на події та проблеми, зумовлені триваючою війною в Україні, а також аналізує їх. Глядачі можуть порівнювати різні джерела інформації, аналізувати факти та аргументи та робити власні висновки. Воєнна тележурналістика допомагає людям розвивати навички критичного мислення, що є важливим у сучасному інформаційному суспільстві.

Таким чином, воєнна тележурналістика відіграє важливу роль у сучасному світі, надаючи людям доступ до інформації про війну в Україні, формуючи громадську думку, контролюючи владу та сприяючи розвитку критичного мислення. Вона є невід'ємною частиною нашої сучасної інформаційної культури та відіграє важливу роль у формуванні нашого суспільства та світогляду під час війни.

Сучасна російсько-українська війна характеризується як така, яка має принципового гібридний характер, до складових її елементів безумовно належить значуща інформаційна частина, численні спецоперації інформаційно-психологічного впливу, що спрямовуються як на українських громадян, так і на

підготовку громадян росії до вторгнення в іншу суверенну країну через формування образу уявного ворога, обґрунтування необхідності превентивного удару тощо. Зважаючи на це, сучасна журналістика – не лише четверта гілка влади в державі, а й третя сторона триваючого російсько-українського збройного конфлікту. Проте в інформаційній війні журналісти відіграють першорядну роль. Масмедіа вийшли за межі суто допоміжної ролі, ставши потужним самостійним фактором, що впливає на історичні долі народів. Довгостроковий масований інформаційно-психологічний вплив руйнівної природи проходить через свідомість і підсвідомість кожного індивіда, створюючи очевидну загрозу існуванню нації в результаті зміни її основних ідеологічних і світоглядних установок, історично сформованої культури. Зважаючи на такий значний вплив журналістської діяльності на суспільство, в умовах інформаційної війни на особливу увагу заслуговує соціальна відповідальність журналіста, зокрема і тележурналіста також.

Соціальна відповідальність – це основне поняття, на якому базується професійна поведінка журналіста. У широкому значенні термін «відповідальність» визначають як здатність аналізувати та прогнозувати ситуацію як певний рівень наслідків для людини, а також як об'єктивний обов'язок відповідати за свої вчинки [5, с. 37]. З іншого боку, поняття «відповідальність» дає підстави виділення кількох її видів: політичної, юридичної, моральної. Тобто, ми можемо бачити, що «соціальна відповідальність» не завжди виділяється в окрему категорію. І беручи до уваги поняття моральної відповідальності, а воно виражає здатність особистості самостійно регулювати свою діяльність і відповідати за свої вчинки та їх наслідки, можна припустити, що соціальна відповідальність сприймається як синонім моральної у сенсі цього поняття.

Як відзначає І. Бондар, «соціальна відповідальність – це усвідомлення того, що успішність діяльності журналіста безпосередньо залежить від суспільства та зовнішнього середовища, що взаємодіє з даним видом діяльності» [7, с. 12].

Поняття соціальної відповідальності журналіста існує не лише для окремої особи чи в межах кожного телевізійного мас-медіа окремо, а й на міжнародному рівні. 20 листопада 1983 року на консультативній зустрічі міжнародних та регіональних журналістських організацій у Парижі було прийнято «Міжнародні принципи професійної етики журналіста». У цьому документі одним із принципів журналістської етики є соціальна відповідальність журналіста. Вона стоїть в одному ряду з професійною чесністю журналіста, повагою до приватного життя та гідності, обов'язком журналіста об'єктивно висвітлювати події, поважати суспільні інтереси та іншими суспільно важливими принципами.

В Україні Кодекс етики українського журналіста, на жаль не отримав законодавчого закріплення, однак документальне закріплення даного документа відбулось 24 квітня 2004 року на з'їзді журналістів-підписантів документу, а в останній редакції зі змінами – 4 жовтня 2013 року на з'їзді підписантів Кодексу [32]. У ньому, хоч і не міститься чіткого посилання на засаду соціальної відповідальності журналіста, однак, ознайомившись із положеннями Кодексу етики українського журналіста, можна відзначити, що дана засада пронизує всю структуру цього документу.

Тележурналісти мають особливі переваги у добуванні та використанні інформації для її масового поширення, яких не мають інші громадяни нашої держави та навіть блогери, діяльність яких останнім часом помітно активізувалась, зокрема й на фоні війни в Україні. Це дає змогу тележурналістам дістатись до правди, використовуючи доказову фактуру, а також показуючи її суспільству на екранах телевізорів. Однак, соціальна відповідальність тележурналіста – це, в першу чергу, відповідальність громадянська. Адже, як відзначає І. Боднар, «Інформація журналістики – це суспільний продукт, а не фізичний продукт. Соціальна відповідальність журналістів вимагає, щоб журналісти у всіх випадках дотримувалися почуття особистої етики» [7, с. 12].

Особливе значення соціальна відповідальність тележурналіста перед суспільством набула з початком повномасштабного вторгнення, адже війна в Україні та її висвітлення у засобах масової інформації становлять великий

інтерес як для українських громадян, так і для всього світу. На нашу думку, це зумовлено наступними факторами:

- По-перше, тому що такого роду конфлікти належать до соціально-політичних, можна навіть сказати світових, тобто значущих для всього суспільства в цілому;

- По-друге, телебачення під час висвітлення воєнних подій в Україні певним чином впливає на їх перебіг: журналісти-телевізійники можуть загострювати і згладжувати конфлікти, сприяти їх ескалації або сприяти завершеності воєнних дій.

У цьому полягає одна з якостей соціальної відповідальності тележурналіста при висвітленні воєнних конфліктів. Головний критерій оцінки журналістської роботи при висвітленні таких подій – це достовірність та повнота інформації, що надається. Однак у цьому випадку необхідно пам'ятати про два фактори, що впливають на результат роботи:

1. Свобода тележурналіста у його професійній діяльності (чи не чинить вплив на об'єктивність позиції тележурналіста телеканал чи треті особи);

2. Рівень відкритості доступу журналіста до важливої суспільству інформації.

Дослідниця К. Назаренко, крім вище зазначених факторів, які впливають на те, що поведінка тележурналіста в умовах війни буде соціально відповідальною, відзначає ще й наступні:

- індивідуальні переконання тележурналіста, що спрямовані на виконання громадського обов'язку;

- професійні орієнтації тележурналістської спільноти, які засновані на законах професійної етики;

- корпоративні стратегії тележурналістської спільноти, що базуються на принципах тележурналістської діяльності і націлені на вирішення соціально-значущих проблем [43, с. 247].

Ще один аспект соціальної відповідальності журналіста при висвітленні збройних конфліктів – вплив на сприйняття аудиторією отриманої інформації.

Тобто саме від журналіста залежить, в якій формі буде представлений матеріал: чи «згущуватиме фарби», тим самим наводячи паніку і жах на населення; або інформація буде представлена у «спрощеному варіанті», що залишить матеріал для повноти та точного сприйняття дійсності населенням. Є ще варіант – надати інформацію в повному обсязі, не намагаючись пом'якшити чи прикрасити. Але і в цьому випадку потрібно бути гранично акуратним, оскільки неясно, до якого ефекту може призвести, наприклад, шокуюча інформація. При висвітленні збройних конфліктів журналіст зобов'язаний дотримуватися принципу соціальної відповідальності, як і при висвітленні інших подій. Однак у цьому випадку потрібно бути ще більш поважним, оскільки навіть незначна помилка може призвести до загибелі великої кількості людей або негативно вплинути на перебіг військових подій. Іншими словами, журналіст зобов'язаний розуміти реальні небезпеки, які можуть виникнути через наслідки його діяльності та передбачати можливі заходи безпеки. Іноді, передбачаючи небезпечні для людей наслідки від публікації того чи іншого матеріалу, журналіст має відмовлятися від теми чи заздалегідь вдаватися до дій захисного характеру.

У розумінні соціально відповідальної тележурналістики війна – це, в першу чергу, люди, кров яких проливається у ході російсько-української війни, громадянське цивільне населення, яке страждає від жахів війни. При формуванні образів героїв та антигероїв воєнна тележурналістика, в основному, базується на гуманістичних уявленнях, ніж на оцінках переможців і тих, хто програв, схильна аналізувати морально-психологічні аспекти того, що відбувається, демонструвати власну позицію в оцінках, яка часто відрізняється від пропагандистських концептів, що просуваються державами, ініціаторами та учасниками конфліктів. Воєнна українська тележурналістика, на відміну від генерованої штатними пропагандистськими структурами росії тележурналістики, є особистісною та позбавленою протиріч, що надає їй особливого суспільного значення.

Етика та професіоналізм – це нероздільні поняття у діяльності тележурналіста. На кожному з її етапів тележурналіст має дбати про соціальну,

тобто про громадянську відповідальність. Саме тому, перш ніж оприлюднити та розповсюдити інформацію тележурналіст має декілька разів її перевірити, особливо, якщо першоджерело цієї інформації – соціальні мережі. Тележурналіст не може вибудовувати свій сюжет на інформації з соціальних мереж, однак соціальні мережі повинні бути серед джерел інформації, однак працювати з нею слід особливо обережно, щоб не втратити довіру аудиторії як до телеканалу, так і до самого тележурналіста.

Крім соціальної відповідальності воєнних тележурналістів в умовах повномасштабного вторгнення, особливого значення набувають також професійні стандарти воєнної тележурналістики. Професійні стандарти – це базова умова якісного виконання будь-якої роботи, оскільки створення хорошого продукту є неможливим без дотримання технологій виробництва. Беззаперечно, застосовним є це правило і до інформаційного продукту. Дотримання професійних стандартів воєнної тележурналістики надає право людям, що працюють з інформаційним продуктом, називати себе воєнними тележурналістами, і саме це слугує фактором, який відрізняє останніх від блогерів, пропагандистів чи звичайних дописувачів в мережі Інтернет.

Під стандартами журналістської діяльності прийнято розуміти певний набір критеріїв, адресованих професійним журналістам та причетним до діяльності ЗМІ особам, що отримали закріплення у загальноприйнятих міжнародних, національних, крайових та редакційних кодексах (вказівках, правилах, посібниках, рекомендаціях), інших документах правового чи етичного характеру [57, с. 38].

Головний редактор видання «Детектор медіа» О. Довженко під професійними стандартами журналістики пропонує розуміти «сукупність сталих підходів чи правил поведження з журналістським матеріалом, які дозволяють донести до аудиторії правдиву, не спотворену та повну інформацію, яка не зманіпулює та не дезінформує та не буде грати на руку третій стороні» [20].

Протягом останніх років на теренах національного інформаційного простору проблематика дотримання стандартів тележурналістики постала дуже

гостро. При цьому дане питання почали обговорювати всі: і політики, і журналісти, і пересічні громадяни. Ще більше дане питання актуалізувалось після повномасштабного вторгнення росії на територію України, коли національні телеканали отримали нову місію – доносити до розуміння як українців, так і світової спільноти виключно правдиву та чесну картину того, що відбувається в Україні. В даному контексті неминуче виникає суперечність між тим, що журналістська спільнота прагне постійно всесторонньо й об'єктивно висвітлювати події, та тим, що умови воєнного часу ставлять перед ними додаткові вимоги щодо дотримання журналістських стандартів, адже ряд новин в умовах діючого на сьогодні воєнного стану стають такими, що не повинні публікуватись, або ж публікуватись з певним обмеженням. Такі обмеження зумовлюються необхідністю забезпечення безпеки суспільства та військових, які воюють та захищають нашу країну.

З огляду на це, майже відразу після початку російсько-української війни Комісія з журналістської етики, що в межах її завдань здійснює всебічне сприяння дотриманню стандартів журналістики в українських ЗМІ, зокрема і телевізійних, та допомагає суспільству утвердити установки на якісну журналістику, здійснила роз'яснення питання дотримання журналістських стандартів у сучасних ЗМІ в умовах війни. Така потреба у наданні роз'яснення зумовлювалась видачою наказу Головнокомандувача ЗСУ, яким відбувалось врегулювання порядку акредитації журналістів ЗМІ в умовах війни, встановлювався перелік інформації, що не підлягає розголошенню, окреслювались особливості діяльності журналістів у зоні ведення бойових дій [35]. Тож вважаємо за доцільне розглянути основні професійні стандарти ЗМІ, дотримання яких є однаково важливим як в умовах мирного часу, так і в умовах війни.

Експертами Інституту масової інформації встановлено такі основні стандарти журналістики, які, безумовно, актуальні й для воєнної тележурналістики:

- баланс думок і точок зору;

- достовірність;
- точність;
- повнота;
- відокремлення фактів від коментарів;
- оперативність подачі інформації [18, с. 8].

Коротко охарактеризуємо кожен з них, відобразивши інформацію у вигляді таблиці (Табл. 1.1.).

Таблиця 1.1.

Характеристика основних стандартів журналістики

Стандарт	Його значення
Баланс думок і точок зору	Вимагає від представників ЗМІ представляти інформацію та висвітлювати події в своїх журналістських матеріалах всебічно та безсторонньо. Дотримання цього стандарту «мінімізує вплив третіх осіб на сприйняття інформації споживачем» [33, с. 253].
Достовірність	Даний стандарт проявляється при наявності якісної перевірки кожного факту в компетентних щодо нього джерелах. При оцінці дотримання цього стандарту «йдеться про те, звідки, з яких джерел надійшла інформація, і чи компетентними є ці джерела» [21, с. 42]
Точність	Даний стандарт означає те, що будь-який факт, який був повідомлений, є відповідним реальності, при цьому будь-яка думка повинна цитуватись точно і без контекстного відриву [8, с. 1248].
Повнота	Специфіка цього стандарту зумовлюється в залежності від жанру: у новинах має бути відповідь на питання: що сталося, де сталося, коли сталося;

	до аналітики додається – чому сталося і до чого це призведе, а також коментарі експертів; до новин на сайтах також має бути дописаний бекграунд, у якому має бути зазначена передумова події, контекст події та пояснені складні терміни [16, с. 32].
Відокремлення фактів від коментарів	Дотримання даного стандарту передбачає, що при подачі інформації журналіст повинен вміти чітко відокремлювати виклад фактів від коментарів, встановлюючи при цьому належність авторства для кожного коментаря. Інформація, що подається журналістом, не має містити у собі будь-яких журналістських оцінок, зважаючи на статус журналіста як спостерігача, а не учасника подій. Використання будь-чій суб'єктивної позиції чи коментаря потребують встановлення та зазначення його автора при публікації журналістського матеріалу [45, с. 13-14].
Оперативність подачі інформації	Даний стандарт ставить вимогу максимально оперативного та актуального висвітлення подій, однак без порушення інших стандартів, тобто не в збиток останнім [26].

У періоди криз і воєн застосування цих стандартів стає складним, і виникає потреба (пере)переглянути їх значення та пролити світло на роль воєнних тележурналістів у війні. Під час конфліктів, у вирі пропаганди, відсутності надійних джерел і в контексті, в якому «першою жертвою є правда», стає важко дотримуватися найвищих етичних стандартів журналістики. Слідувати строгим принципам професії, бути об'єктивним і приймати дві або більше сторони події,

використовуючи стандарти балансу та/або нейтралітету, водночас спостерігаючи жорстокі військові злочини та страждання цивільного населення, є величезним викликом і моральною дилемою [71].

Більше того, окремі стандарти журналістики можуть зазнавати обмежень під час війни, зумовлених необхідністю забезпечення безпеки держави та суспільства. Про це ми більш детально поговоримо у п. 2.2. даного дослідження.

Таким чином, воєнна тележурналістика – це специфічний жанр журналістики та вид діяльності журналіста, пов'язані із збором, обробкою та передачею аудиторії інформації стосовно військових та політичних конфліктів,

етнічних та релігійних протистоянь, терористичних актів, які мають місце по всьому світу, з використанням засобів телебачення. В умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну особливого значення набуває дотримання принципу соціальної відповідальності воєнного тележурналіста, що зумовлюється його

особливим статусом та значимістю його діяльності як для держави, так і суспільства. Соціальна відповідальність – це той фактор, який неминуче має пронизувати всю діяльність воєнного тележурналіста, той фактор, який має бути взятий до уваги за будь-яких умов. За будь-яких умов повинні бути дотримані й професійні стандарти воєнної тележурналістики. Професійні стандарти воєнної тележурналістики базуються на загальних стандартах професійної діяльності журналістів, однак вони адаптуються до нових умов, умов, коли в країні триває повномасштабна війна.

1.3. Журналістські виклики та перешкоди в умовах воєнних дій

На жаль, в умовах воєнних дій на території України журналісти стикаються із рядом викликів при реалізації своєї професійної діяльності. В залежності від факторів, які спричиняють виклики та перешкоди для діяльності журналістів під час війни, їх умовно можна розподілити на наступні групи:

1. Юридичні проблеми та виклики;
2. Політичні проблеми та виклики;
3. Соціальні проблеми та виклики;

4. Морально-етичні проблеми та виклики;
5. Проблеми та виклики, зумовлені безпосередньо триваючою війною в Україні.

Коротко окреслимо кожен з означених груп.

Юридичні проблеми та виклики. До цієї групи викликів належать наступні:

1. Необхідність отримання акредитації для роботи воєнним тележурналістом;
2. Складнощі в акредитації та подальшій діяльності воєнного тележурналіста, зумовлені недосконалістю чинного законодавства та необхідністю його реформування, з огляду на наявні практичні проблеми;
3. Необхідність юридичної підтримки з боку кваліфікованих юристів тележурналісту під час його роботи в зоні бойових дій;
4. Інші юридичні проблеми та виклики.

Політичні проблеми та виклики зумовлені можливістю політичного тиску на тележурналіста, який працює в умовах війни. На жаль, навіть у наш час, коли телебачення як один із засобів масової інформації в Україні має бути вільним та незалежним, непоодинокими є випадки політичного впливу як на окремих тележурналістів, так і на цілі телеканали, хоча в довоєнний час велась активна робота стосовно мінімізації впливу органів влади та їх посадових осіб на ЗМІ. Одним із найдискусійніших питань на сьогодні є питання доцільності існування так званого телемарафону «Єдині новини». Адже впродовж багатьох років для українського телебачення було характерне різноманіття. Телеканали як показували свою незалежність, так і просували інтереси багатих власників та їх політичних союзників. Однак, початок повномасштабного вторгнення неминуче вплинув на українське телебачення, при цьому кардинально. З першого дня повномасштабного вторгнення було запущено телемарафон «Єдині новини», який почав свою роботу за співпраці із високопоставленими представниками влади. Якщо спочатку суспільство розглядало телемарафон як «елемент захисту від спроби росії підкорити Україну», то вже майже після двох років триваючої війни суспільство все більш занепокоєне надмірністю контролю та впливу

держави на ЗМІ. Зокрема, як відзначила з цього приводу головна редакторка незалежного видання «Заборона» К. Сергацкова, ««Марафон пропаганди» перетворився на парад виступів і символічних промов, які не дають відповіді на більшість запитань, які громадяни ставлять щодня» [56].

Про втрату довіри суспільства до телемарафону «Єдині новини» вказують наступні статистичні дані, отримані сайтом «Детектор Медіа» наприкінці 2023 року: майже 45% українців схиляються до думки, що транслювати єдину офіційну точку зору навіть у воєнний час просто неприйнятно, при цьому майже 70% українців відзначили, що вони не довіряють телемарафону і змушені шукати інформацію в інших джерелах через відсутність різноманітних точок зору в телемарафоні [29]. На нашу думку, така динаміка свідчить про необхідність переосмислення функціонування телемарафону та відновлення незалежного медіаландшафту. Однак, владні структури, не зважаючи на думку суспільства, наголошують на необхідності подальшого існування «Єдиних новин», аргументуючи це тим, що основна причина створення телевізійного марафону «Єдині новини» - це повномасштабне вторгнення росії, яке й досі триває, а тому підстав для його припинення немає. Зокрема, як відзначає радник голови Офісу президента України Михайло Подоляк «Я поки що не бачу підстав, щоб ми мали завершувати саме марафон як один із інструментів. Ще раз підкреслюю: в нас в Україні сьогодні є можливість отримувати плюралістичну точку зору на ті чи інші події, обговорювати. Багато є можливостей, багато є майданчиків, інструментів. І це ж говорить про те, що ландшафт не монополізований» [61].

Хоча, позиції експертів говорять про протилежне. Зокрема, як відзначає з цього приводу журналіст видання «Українська правда» Р. Кравець, «війна подарувала Зеленському та його оточенню те, про що вони раніше і мріяти не могли – контроль над найбільшими телеканалами країни. І цей контроль залишатиметься у них щонайменше до кінця війни. Звісно, зараз згуртованість та інформаційна безпека надзвичайно важливі. Але крім національної безпеки, у влади є ще й купа інших завдань. Наприклад, піарні чи політичні. Це стосується й боротьби з опонентами, й утримання високого рівня довіри в суспільства» [38].

Тож, як бачимо, проблема владного та політичного впливу на українські телеканали та українських тележурналістів навіть в умовах війни залишається надзвичайно актуальною.

Наступну групу проблем та викликів у діяльності тележурналіста є соціальні проблеми та виклики. Це, здебільшого, ті проблеми, які походять від українського громадянського суспільства:

- наростання недовіри громадян до влади та інформації, яку транслюють так звані «провладні» телеканали під час війни;

- втома українців від війни, яка відображається на неоднозначному сприйнятті суспільством інформації, яку транслюють українські телеканали;

- незадоволеність суспільства тим, що українські телеканали висвітлюють інформацію тільки з «позитивної» точки зору, замовчуючи при цьому існуючі проблеми та негативні наслідки їх існування;

- інші суспільні проблеми, які негативно відображаються на діяльності українських військових тележурналістів.

Ще одну групу проблем становлять морально-етичні проблеми та виклики. Зокрема, до них можна віднести наступні:

- робота з людьми, які перебувають у зоні бойових дій, зазнають поранень, страждань, смерті;

- робота з людьми, які стали жертвами воєнних злочинів, зазнали травм, насилля, втратили рідних та близьких людей, домівки;

- проблема висвітлення внутрішніх проблем, які існують в українській армії;

- проблема висвітлення тематики воєнних злочинців та інформації щодо них, їх родин тощо.

Ці та інші проблеми етичного характеру вимагають від тележурналіста ще більшої уваги до дотримання професійних та етичних стандартів журналістики, а також рекомендацій та вимог чинного законодавства до роботи в умовах воєнного стану.

Не можна не відзначити й такі проблеми, як загроза життю та здоров'ю тележурналіста під час здійснення ним своєї діяльності в умовах війни. Сюди також можна віднести й загрозу життю родинам українських тележурналістів. Адже, як відзначають останні дані звіту міжнародної організації «Репортери без кордонів» (RSF), оприлюднені 14 лютого 2024 року, під час повномасштабної війни в Україні постраждало понад сто українських та зарубіжних журналістів, акредитованих для роботи в зонах бойових дій [11].

Проблемою є й те, що значна частина ЗМІ в Україні після повномасштабного вторгнення припинила свою роботу, що свідчить про втрату робочих місць українськими журналістами та тележурналістами зокрема. За даними тієї ж організації «Репортери без кордонів», 233 українських медіа були вимушені припинити свою діяльність через причини, пов'язані із вторгненням росії [11].

Значними у роботі журналістів є й обмеження, яких зазнають журналісти під час війни. Зокрема, сильно вираженими є воєнна цензура та самоцензура українських телеканалів. Також простежується табування висвітлення окремих тем, які можуть нести небезпеку для цивільного населення, української армії чи загрозу національній безпеці в цілому. Зокрема, відзначається, що під час війни українські журналісти зазнавали наступних обмежень свободи слова (Рис. 1.1.).

ОЦІНКА РІВНЯ СВОБОДИ СЛОВА В УКРАЇНІ

Рисунок 1.1. Рівень свободи слова в Україні під час війни [62]

Також вважаємо за доцільне відобразити результати опитування українських журналістів, здійснене Центром з прав людини Zmina, відповідно до якого на питання стосовно існування в Україні під час війни цензури відповіді опитуваних були наступними: 26% опитаних заявили про її системний характер, 38% відповіли, що вона є в окремих ЗМІ, а 31% вважають, що цензурування трапляється лише в поодиноких випадках (Рис. 1.2.) [13].

Рисунок 1.2. Рівень цензури в Україні під час війни

При цьому, вказують респонденти опитування і на джерело походження цієї цензури:

- цензура, що походить від держави, була визнана 69% журналістів;
- цензура, що походить від власників ЗМІ, – 68%;
- цензура, що походить від самих журналістів (самоцензура), – 53%;
- цензура, що походить від політиків та політичних партій, – 30%;
- цензура, що походить від олігархів, які не є власниками ЗМІ, – 6%;
- цензура, що походить від громадських організацій та активістів, – 4%

[13].

Крім цього, слід відзначити, що і вже згадуваний нами телемарафон «Єдині новини» 62% українських журналістів визнають формою цензури.

Також українські ЗМІ, зокрема й телевізійні, стикаються із проблемою фінансування під час війни. Більшість з них шукає джерела фінансування самостійно, однак складнощі в їх фінансуванні простежуються доволі часто.

Ще одна проблема, яка зумовлює складнощі роботи тележурналістів під час війни, – це проблема низької кваліфікації воєнних тележурналістів. На жаль,

в Україні впродовж останніх років готувалось дуже мало воєнних тележурналістів, а для того, щоб вміло висвітлювати воєнну тематику в сучасних умовах, необхідні спеціальні знання і навички, і не тільки у сфері журналістики, але й правовій сфері, сфері медицини, воєнній сфері та багатьох інших сферах, знання яких можуть допомогти воєнному тележурналісту убезпечити себе та оператора.

Цікавим є дослідження Центру прав людини Zmina, відповідно до якого опитування українських журналістів про основні складнощі у роботі журналіста в умовах війни свідчать про наступне:

1. 67% опитаних журналістів зазнались, що вважають найбільш ускладнюючими їх роботу фізичні загрози чи загроза життю, які виникають при роботі в зоні бойових дій;

2. 55% опитуваних визнало також проблему фінансування як таку, що чинить значну загрозу роботі журналістів під час війни;

3. 47% опитаних журналістів вказує на проблему існування цензури з боку органів влади, яка не дозволяє їм працювати максимально ефективно;

4. 45% опитуваних погодились із твердженням про відсутність кваліфікації для роботи в умовах війни як такої, яка негативно впливає на роботу українських ЗМІ під час війни [13].

Таким чином, професійна діяльність сучасного воєнного тележурналіста пов'язана з низкою складнощів та викликів юридичного, соціального, політичного, морально-етичного, фінансового та іншого характеру. Однак, незважаючи на наявні виклики українські телеканали продовжують функціонувати та інформувати суспільство про важливі події в державі та за її межами під час війни.

Висновки до першого розділу

1. Воєнна тематика в тележурналістиці України почала активно розвиватись з 2014 року, коли росія вперше вторглася на територію України. Однак, особливо вона трансформувалась та активно висвітлюється під час

повномасштабної війни в Україні. Нині воєнна тематика, яку висвітлюють українські телеканали, є надзвичайно різноманітною, однак, ряд тем є табульованими та такими, висвітлення яких є обмеженим, що зумовлюється необхідністю забезпечення державної безпеки та безпеки цивільного населення. Одночасно з цим, слід відзначити, що спостерігається ряд проблем різного характеру, існування яких зумовлює неможливість повного та всебічного висвітлення воєнної тематики на українському телебаченні.

2. Воєнна тележурналістика – це специфічний жанр журналістики та вид діяльності журналіста, пов'язані із збором, обробкою та передачею аудиторії інформації стосовно військових та політичних конфліктів, етнічних та релігійних протистоянь, терористичних актів, які мають місце по всьому світу, з використанням засобів телебачення. В умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну особливого значення набуває дотримання принципу соціальної відповідальності воєнного тележурналіста, що зумовлюється його особливим статусом та значимістю його діяльності як для держави, так і суспільства. Соціальна відповідальність – це той фактор, який неминуче має пронизувати всю діяльність воєнного тележурналіста, той фактор, який має бути взятий до уваги за будь-яких умов. За будь-яких умов повинні бути дотримані й професійні стандарти воєнної тележурналістики. Професійні стандарти воєнної тележурналістики базуються на загальних стандартах професійної діяльності журналістів, однак вони адаптуються до нових умов, умов, коли в країні триває повномасштабна війна.

3. Професійна діяльність сучасного воєнного тележурналіста пов'язана з низкою складнощів та викликів юридичного, соціального, політичного, морально-етичного, фінансового та іншого характеру. Однак, незважаючи на наявні виклики українські телеканали продовжують функціонувати та інформувати суспільство про важливі події в державі та за її межами під час війни.

РОЗДІЛ II

АСПЕКТИ ВИСВІТЛЕННЯ ВОЄННОЇ ТЕМАТИКИ НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕЛЕКАНАЛАХ

2.1. Специфіка роботи тележурналіста в зоні бойових дій

Журналістська діяльність у зоні бойових дій характеризується певною специфікою, що зумовлено загрозою його життю та здоров'ю, а також необхідністю забезпечення державної безпеки. Тож, коротко окреслимо специфіку роботи тележурналіста в зоні бойових дій.

У першу чергу, слід відзначити, що свою діяльність у зоні бойових дій тележурналіст провадить із дотриманням вимог чинного законодавства України, а також професійних та етичних стандартів журналістики.

Зокрема, тележурналістська діяльність в Україні під час повномасштабного вторгнення регламентується: Конституцією України, законами України «Про інформацію», «Про телебачення і радіомовлення», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про правовий режим воєнного стану», «Про надання додаткових гарантій захисту журналістам, які працюють у районах ведення воєнних (бойових) дій», «Про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії росії», Наказом головнокомандувача Збройних сил України «Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану», «Спільною заявою Міністерства культури та інформаційної політики України, Міністерства оборони України та представників ЗМІ», Рішенням Ради національної безпеки і оборони «Про нейтралізацію загроз інформаційній безпеці держави», Рішенням Ради національної безпеки і оборони «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану» та іншими нормативно-правовими актами.

Тележурналіст в зоні бойових дій має статус цивільної особи, адже такий статус йому надається у відповідності до Закону України «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України», де відзначається, що «журналісти, які не входять до складу збройних сил і знаходяться в службових відрядженнях у районах збройних конфліктів, вважаються цивільними особами та знаходяться під захистом Міжнародного Гуманітарного Права, за винятком окремих випадків і на період, коли вони беруть безпосередню участь у воєнних діях» [49]. Зважаючи на це, у своїх правах журналісти прирівнюються до цивільних осіб, їм заборонено носити зброю та використовувати її для ведення бойових дій.

Для того, щоб мати можливість працювати у зонах бойових дій українські тележурналісти повинні, у першу чергу, отримати необхідну акредитацію, порядок здійснення якої передбачений Наказом головнокомандувача ЗСУ №73 від 2022 року зі змінами та доповненнями від 2023 року. Зокрема, для отримання акредитації потрібно надіслати на електронну пошту newsmodu@gmail.com такі документи:

- скановану копію паспорта громадянина України або ID-картки;
- скановану копію прескарти (необов'язково для водіїв, перекладачів тощо) або підтвердження реєстрації онлан-медіа за новим законом;
- лист від телеканалу з клопотанням надати акредитацію;
- фотографію [51].

У відповідності до останніх змін надання акредитації ЗСУ відбувається на термін до одного року, опрацювання заявки здійснюється 7-14 днів. За результатами розгляду заявки тележурналістові видається прескарта ЗСУ нового зразка з двома QR-кодами та надписами українською та англійською мовами. Даний документ дає змогу тележурналістам працювати у зонах бойових дій, зокрема і в комендантську годину.

Крім того, специфіка роботи тележурналістів у зонах бойових дій тепер відзначається і специфікою зони, в якій вони провадять свою журналістську

діяльність. Зокрема, у відповідності до вже згаданого Наказу Головнокомандувача ЗСУ №73 зона бойових дій поділяється на три зони:

- червону – забороняє діяльність тележурналістів у будь-якій формі;
- жовту – дозволяє роботу тележурналістів за умови їх супроводу прес-офіцером;
- зелену – у цій зоні тележурналісти можуть працювати у вільному форматі без присутності прес-офіцера, для цього їм достатньо поставити у відомість про це відповідне угруповання військ або місцеву військову адміністрацію [12].

Оновлення зон відбувається щотижнево, їх перегляд відбувається у відповідності від зміни ситуації на фронті. Одночасно з цим, у Наказі №73 відзначається, що журналістам забезпечується режим максимального сприяння у забезпеченні їх діяльності.

Слід відзначити, що у лютому 2024 року почав діяти оновлений наказ №73 Головнокомандувача Збройних сил України «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану». У відповідності до оновленого Наказу значно спрощується доступ акредитованих журналістів до роботи в зоні бойових дій та визначається чіткий опис зон доступу – червоної, жовтої та зеленої.

Зокрема, до червоної зони віднесено пункти управління військ, військові аеродроми, військові позиції, райони зосередження резервів, місця виконання бойових завдань Сил спецоперацій та розвідки, пункти базування корабельного складу ВМС, склади зброї тощо (повний перелік міститься в Наказі №73). З огляду на перелік стає зрозуміло, що до червоної зони належить невелика ділянка фронту, однак межі цієї зони можуть швидко змінюватися. Все залежить від того, наскільки інтенсивними є бої, яким чином відбувається переміщення техніки та особового складу української армії.

Заборона цивільним особам, зокрема й тележурналістам, перебувати в червоній зоні зумовлена не стільки їх власною безпекою, а безпекою військових операцій. До внесення останніх змін журналістська діяльність в червоній зоні

була повністю заборонена, однак, у відповідності до оновленої версії Наказу №73 така можливість передбачена. Прерогатива прийняття остаточного рішення щодо можливості перебування в таких зонах тележурналістів ухвалює командувач відповідного угруповання військ.

Щоб потрапити на локації, які належать до червоної зони, і попрацювати на них українські тележурналісти повинні повідомити про це в Управління зв'язків з громадськістю ЗСУ Богдана Сеника або в Управління преси та інформації МО Іларіона Павлюка. У свою чергу, зазначені управління подають клопотання до відповідного командування та висловлюють прохання щодо забезпечення присутності тележурналістів на тій чи іншій ділянці фронту. Якщо ситуація це дозволяє і конкретна бригада погодиться, то зможе взяти до себе певну кількість тележурналістів на певний час. Якщо кількість бажаючих тележурналістів є більшою за дозволену, слід дочекатись наступної можливості забезпечення такої присутності. Рішення про присутність тележурналістів в конкретний час у конкретному місці ухвалює командир бригади. Також можна звернутися напряму в оперативно-стратегічне угруповання військ або підрозділ [64].

У відповідності до Наказу №73 передбачається обов'язкова перевірка відзнятого в червоній зоні матеріалу: у разі потрапляння на фото чи відео об'єктів, публікація яких заборонена, їх слід видалити. Формат узгодження тележурналісти та прес-офіцери визначають безпосередньо на місці за домовленістю між собою.

До жовтої зони входять пункти постійної дислокації підрозділів ЗСУ, райони виконання бойових завдань загальновійськових підрозділів у районах оборони, райони відновлення боєздатності військових частин, а також підрозділів артилерії (особливо тих, що мають новітні зразки озброєння, надані державами-партнерами), підприємства, які виробляють продукцію військового призначення, навчальні центри підготовки військ тощо.

Нововведенням останнього Наказу №73 є те, що працювати в жовтій зоні тележурналіст може не тільки в супроводі прес-офіцера. Раніше вимога

обов'язкового супроводу прес-офіцера на практиці призводила до абсурдних недопусків журналістів навіть туди, де живуть і працюють цивільні особи. У відповідності до нового оновленого Наказу №73 доступ тележурналістів до жовтої зони помітно спрощується, якщо вони мають бажання працювати там, куди можуть вільно заїхати цивільні. Зокрема, на територію міста Херсон (окрім узбережжя та військових об'єктів). Проте, такий населений пункт як Авдіївка, не належить до жовтої зони, хоч там і досі проживають цивільні особи. Вільного доступу цивільних до Авдіївки немає.

У відповідності до оновленого Наказу №73 акредитовані тележурналісти можуть провадити свою діяльність у жовтій зоні без супроводу прес-офіцера, проте тільки в межах погодженого маршруту на підставі заяви, розгляд якої провадиться не більш як впродовж трьох днів. На сьогоднішній день в Україні діє чотири оперативно-стратегічні угруповання військ (ОСУВ): «Таврія», «Хортиця», «Таврія», «Одеса» та «Північ», кожне з яких має свого речника [64]. Саме з речником відповідного ОСУВ і варто узгоджувати відповідний маршрут.

Відповідно до нових змін, чітко визначено, хто й кому надає дозвіл на інтерв'ю. Щоб поспілкуватися з командиром роти, не потрібен дозвіл головнокомандувача, як це було донедавна. Тепер це в компетенції його прямого командира. Термін розгляду запиту – до п'яти діб.

Крім цього, Наказом Головнокомандувача ЗСУ №73 встановлюється перелік інформації, оприлюднення якої підлягає обмеженню. Вона складається з даних які стосуються військових частин та об'єктів, озброєння та військової техніки, бойових операцій, які плануються, інформації, яка має на меті пропаганду чи виправдання дій рф [51].

1 серпня 2022 року набув чинності закон №7367 «Про надання додаткових гарантій захисту журналістам, які працюють у районах ведення воєнних (бойових) дій». Згідно з ним на виконання в Україні європейських стандартів: «обов'язковим в Україні є страхування життя і здоров'я журналістів та інших працівників засобів масової інформації (наприклад, операторів, водіїв та ін.), на період виконання ними роботи в районах ведення воєнних (бойових) дій та/або

на тимчасово окупованій території України» [50]. Втім моніторингу та відповідальності щодо цього указу не встановлено. Закон №7367 також зобов'язує кореспондентів бути забезпеченими належними засобами захисту, а саме: бронежилетами, касками, які б захищали їх від уражень вогнепальної зброї та осколкових уражень, а також медичними аптечками.

У «Спільній заяві Міністерства культури та інформаційної політики України, Міністерства оборони України та Медіаруху» зазначається, що з метою дотримання всіх необхідних безпекових умов тележурналісти можуть знімати сюжети на місцях ведення бойових дій чи обстрілів відразу після їх закінчення, однак їх оприлюднення можливе тільки по завершенню 12 годин для військових об'єктів, та 3 години – для цивільних об'єктів.

Висвітлення воєнних дій – одне з найскладніших завдань для будь-якої журналістської організації або журналіста, і не тільки через небезпеку для здоров'я і життя репортера. Дуже складно оцінювати й зважувати уривчасту та суперечливу інформацію, з'ясовувати, що саме відбувається, і подати об'єктивну картину подій, особливо якщо мова йде про рідну країну самого репортера. Основним ресурсом для тих, хто готується до небезпечного відрядження або передбачає своє перебування в нештатних ситуаціях, був і залишається досвід попередників. Поведінка кожного кореспондента в гарячій точці – справа не тільки його особистої безпеки, але і безпеки колег, на яких може позначитися його нерозважливість або прагнення продемонструвати свої переваги. Важливо знати, як правильно поводитися і як виконувати завдання в таких умовах. У зв'язку з цим тележурналістам, які провадять свою діяльність у зонах бойових дій, рекомендують пройти курси з надання медичної допомоги та курси з роботи в зоні бойових дій, де тележурналістам, які не обізнані з специфікою діяльності під час війни у доступній формі доноситься інформація стосовно того, як забезпечити власну безпеку та безпеку групи під час діяльності в зонах бойових дій.

Таким чином, специфіка роботи тележурналіста в зоні бойових дій зумовлюється необхідністю дотримання всіх вимог та обмежень, які

встановлюються у відповідності до чинних нормативно-правових актів та рекомендацій органів державної влади стосовно журналістської діяльності під час війни. Поділ зони бойових дій на три зони – червону, жовту та зелену значно спростив доступ тележурналістів до них, а оновлений Наказ №73 передбачив чіткі критерії для доступу до кожної з них. Вимоги стосовно акредитації тележурналістів та отримання дозволів для роботи в цих зонах також зумовлені як важливістю безпеки самих тележурналістів, так і безпекою проведення військових операцій.

2.2. Дотримання журналістських стандартів у телевізійних матеріалах воєнної тематики

Дотримання журналістських стандартів у телевізійних матеріалах воєнної тематики є надзвичайно важливим, оскільки ці матеріали мають потенціал впливати на громадську думку, формувати уявлення та сприйняття подій, а також мають важливе значення у контексті політичних та міжнародних відносин. Перш, ніж розпочати оцінку дотримання журналістських стандартів у телевізійних матеріалах воєнної тематики, слід відзначити, що тут мається на увазі дотримання двох груп стандартів:

1. Професійних стандартів журналістики: оперативність подання інформації; точність подання інформації; достовірність поданої інформації; повнота подавання інформації; збалансованість подавання інформації, безсторонність і багатоманітність точок зору; відокремлення фактів від коментарів та оцінок; простота подання інформації;

2. Етичних стандартів журналістики: відмова від шокуючих чи шкідливих для суспільної моралі матеріалів; повага до приватного життя; неупередженість до обвинувачених; оприлюднення прізвищ та інших відомостей про жертв злочину чи постраждалих; захист джерел інформації; відмова від незаконних методів збирання й оприлюднення інформації; придбання інформації; відмова від плагіату; відмова від дискримінації будь-кого за будь-якими ознаками; відмова від хабарів; стандарт щодо використання матеріалів, які стосуються

неповнолітніх; дотримання правила ембарго, накладеного на інформацію, тобто журналіст має керуватися офіційними, міжнародно визнаними «основними правилами спілкування посадових осіб із представниками ЗМІ» [63, с. 18].

Тож, окреслимо специфіку дотримання кожного з вище означених стандартів у воєнній тележурналістиці нашого часу.

Оперативність подання інформації. Оперативність подання інформації воєнними тележурналістами є критично важливою в умовах воєнного конфлікту, де ситуація може швидко змінюватися, а доступ до актуальної інформації має велике значення для громадськості, військових, політичних лідерів та міжнародних спільнот. Для того, щоб воєнний тележурналіст міг дотриматись стандарту оперативності у своїй роботі під час війни, він повинен дотримуватись таких умов:

1. Постійно стежити за розвитком подій: воєнні тележурналісти мають постійно стежити за розвитком подій на фронті та оперативно отримувати інформацію зі своїх джерел на передовій;

2. Забезпечити умови для швидкої передачі інформації: тележурналісти повинні бути готові оперативно передавати отриману інформацію своїм редакціям або прямо у ефір з місця подій;

3. Вдаватись до використання технологій: сучасні технології, такі як мобільні телефони, соціальні медіа, веб-стрічки та супутникові зв'язки, дозволяють воєнним тележурналістам оперативно отримувати, обробляти та передавати інформацію навіть у найвіддаленіших районах;

4. Мати координацію з військовими джерелами: важливим аспектом оперативності є здатність встановлювати ефективну комунікацію з військовими джерелами та отримувати від них достовірну інформацію в найкоротший термін;

5. Бути підготовленим до висвітлення подій: воєнні тележурналісти повинні завчасно готуватися до висвітлення можливих воєнних подій, маючи необхідне обладнання та інформацію.

6. Бути об'єктивним та достовірним у викладенні фактів: незважаючи на потребу в оперативності, важливо також дотримуватися принципів об'єктивності

та достовірності при поданні інформації. Дотримання цих принципів дозволяє воєнним тележурналістам ефективно висвітлювати воєнні події та забезпечувати оперативне інформування громадськості та військових.

З позиції продюсерки І. Славінська дотримуватися стандарту оперативності під час війни не завжди можливо: «Уявіть собі ідеально актуальний і повний сюжет про те, куди прилетіла ракета. Однак насправді інформація про таке не має з'явитися негайно, хоча це порушення стандарту оперативності. І ця інформація не має бути вичерпною, не повинна містити точних координат – а це ж порушення стандарту повноти. І в цьому ми постійно балансуємо. Ось ці сумніви – як і що публікувати – викликають здорову дискусію. Зокрема, не раз і не двічі виникало запитання до Генштабу про те, коли саме можна публікувати відомості про обстріли, яким є ембарго на публікацію. Якщо ж говоримо про ще більш чутливі сюжети, припустімо, про загибель воїнів, то ембарго на публікацію може тривати ще довше. Близько тижня не публікували повідомлення про смерть Романа Ратушного, адже треба було забрати тіло. Його родина буквально «виривала» у покvapливих журналістів мікрофон, наголошуючи, що вони проти публікації. І це саме та історія, коли бажання дуже добре дотриматися стандарту веде до ризику зашкодити» [47]. Тож, стає зрозуміло, що тележурналісти не можуть передавати новини в прямому ефірі, уся інформація передається із затримкою у часі в цілях безпеки.

Точність подання інформації. Точність подання інформації воєнними тележурналістами є однією з найважливіших складових їхньої професійної діяльності, особливо в умовах воєнного конфлікту [52]. Недоліки чи неточності в інформації можуть мати серйозні наслідки, спричиняючи паніку серед населення, спотворюючи картину ситуації на передовій та впливаючи на прийняття важливих політичних та стратегічних рішень. Ось декілька ключових аспектів, які допомагають забезпечити точність воєнної тележурналістики:

1. Перевірка джерел інформації: воєнні тележурналісти повинні перевіряти інформацію, отриману з різних джерел, для визначення її достовірності та об'єктивності;

2. Користування перевіреними джерелами: інформація повинна бути отримана від авторитетних та перевірених джерел;

3. Перевірка фактів і документів: журналісти повинні перевіряти факти та документи, що підтверджують інформацію, перед тим як подавати її громадськості;

4. Контроль за точністю інформації перед публікацією: перед публікацією важливо перевірити точність інформації та упевнитися, що вона відповідає об'єктивним стандартам;

5. Об'єктивність і відсутність порівнянь: тележурналісти повинні уникати спотворення фактів та порівнянь, які можуть викликати неправильне сприйняття подій;

6. Відповідальність за інформацію: журналісти повинні бути готові нести відповідальність за точність інформації, яку вони подають, та виправляти будь-які помилки або неточності, якщо вони виявляються пізніше.

Забезпечення точності інформації є важливою складовою роботи воєнних тележурналістів і є ключовим фактором довіри громадськості до їхньої професійної діяльності.

Однак, в умовах війни дотримання цього стандарту теж може зазнавати певних обмежень. Зокрема, воєнні тележурналісти не можуть називати точних цифр втрат українських військових, точних місць нанесення ударів ворогом, точно відзначати де знаходиться українська військова техніка, військові склади, точно відзначати місця дислокації українських військ тощо. Все це зумовлюється питаннями безпеки та збереження людських життів.

Достовірність поданої інформації. Достовірність поданої воєнним тележурналістом інформації є вирішальною для забезпечення довіри громадськості до засобів масової інформації та розуміння ситуації на передовій. Ось кілька ключових аспектів, які визначають достовірність інформації, яку подають воєнні тележурналісти:

- перевірені джерела: для забезпечення достовірності інформації важливо користуватися перевіреними та авторитетними джерелами;

- коректність передачі інформації: інформація повинна бути подана чітко і коректно, без спотворення фактів або описів, які можуть спричинити неправильне сприйняття подій;

- дублювання інформації: якщо можливо, інформацію слід підтверджувати з декількох незалежних джерел, щоб упевнитися у її достовірності;

- аналіз інформації: важливо аналізувати отриману інформацію критично і об'єктивно, розуміючи можливість спотворення цієї інформації, або ж маніпулювання нею;

- відповідальність за інформацію: знову ж таки воєнні тележурналісти повинні бути готові нести відповідальність за достовірність інформації, яку вони подають.

Забезпечення достовірності інформації є критично важливим для воєнних тележурналістів, оскільки вони мають велику відповідальність перед громадськістю та значною мірою впливають на сприйняття подій війни. Стандарт достовірності є надзвичайно близьким до стандарту точності, однак в умовах війни їх застосування може мати певну специфіку.

Зокрема, під час висвітлення подій в недоступних для воєнного тележурналіста місцях, фактичну інформацію про ці події він шукає в їх безпосередніх учасників чи очевидців. При цьому, попри цінність кожного свідчення, воєнному тележурналісту слід докладати зусиль до розширення кількості учасників і очевидців, що можуть подавати факти щодо конкретної події. Чим більшою є кількість людей, які підтверджують певний факт – тим вищою є достовірність цього факту. Однак, одночасно з цим слід брати до уваги й свідчення окремих людей, які є суперечливими всім іншим свідченням. У таких випадках варто подавати ці різні версії одного й того ж факту, з обов'язковим посиланням на тих, хто ці факти повідомляв журналісту. Як свідчить журналістська практика, більшість також може помилятися, тому альтернативна версія певного факту зовсім не обов'язково є хибною, а інколи навіть навпаки – єдино правдивою.

Виникає певна специфіка дотримання стандарту достовірності і при отриманні інформації від офіційних структур. Военні тележурналісти, звичайно, можуть покладатися на інформацію, яку подають офіційні державні уповноважені структури (Генштаб ЗСУ, ГУР, Міноборони, МВС, СБУ, Президент України тощо) або конкретні уповноважені особи цих органів. Однак, це не означає, що не слід вдаватися до пошуку альтернативних підтверджень цієї інформації в безпосередніх учасників подій чи їх очевидців. Варто враховувати, що офіційними структурами з різних причин (наприклад, дезінформації з місць) може надаватися хибна інформація. Більше того, не слід забувати й про те, що «офіційна версія» може бути неправдивою. Події останніх двох років війни неодноразово ставили на порядок денний цілком виправдані сумніви щодо того, чи не применшують офіційні структури, наприклад, реальних цифр полонених українських військових, загиблих на деокупованих територіях, втрат серед цивільного населення. Більше того, ці цифри здебільшого взагалі є прихованими, а якщо і озвучуються кимось, то реального їх підтвердження отримати поки неможливо. Особливо це стосується кількості загиблих українських воїнів.

Ще більш хибними можуть бути не факти, а оцінки ситуації на окремих ділянках фронту, які подає «офіційна версія». Тут альтернативні погляди повинні чітко озвучуватися, як би це не дратувало представників влади [55].

Має певну специфіку дотримання стандарту достовірності й при висвітленні інформації про загиблих, поранених, зниклих безвісти, заручників. Перш за все, слід відзначити, що інформацію стосовно загибелі чи поранення, зникнення безвісти чи потрапляння в полон конкретних людей слід перевіряти ретельно і виключно в компетентних джерелах. До таких відносимо насамперед тих учасників події, які з цією людиною були безпосередньо на місці і в момент події, бачили цю подію на власні очі. Певною мірою можна покладатися на професіоналізм урядових установ, які озвучують офіційну інформацію про таку подію, але, знову ж таки, воєнному журналістові слід шукати інші, додаткові джерела.

Одночасно з цим, при висвітленні будь-якої з цих інформацій слід враховувати два важливих моменти:

- хибна інформація про таку біду конкретної людини заподіє серйозної або й непоправної шкоди рідним та близьким цієї людини;
- точна інформація цілком може заподіяти реальну шкоду полоненому.

Тому з озвученням конкретного імені та прізвища людини в цих ситуаціях слід бути надзвичайно обережними й подавати в ефір лише у випадку, коли воєнний тележурналіст абсолютно переконаний в точності й достовірності цієї інформації (тобто в компетентності й правдивості його джерел) і коли він точно переконаний, що озвучення імені та прізвища цієї людини не заподіє їй шкоди в складній ситуації.

Якщо йде мова про поранення конкретної людини, то повідомлення інформації щодо цього відбувається виключно із згоди самого пораненого. У випадку, коли поранений не може надати свою свідому згоду, або ж не бажає її надавати, – воєнний тележурналіст може розповісти про нього без називання імені та прізвища й уникаючи можливості ідентифікації цієї людини по картинці.

Також воєнному тележурналісту необхідно пам'ятати, що люди, які проживають в зоні ведення бойових дій чи в окупації мають високий рівень вразливості, адже на них чекає чи може чекати реальна небезпека. Здійснювати показ та ідентифікацію імені та прізвища особи у таких випадках можна тільки тоді, коли воєнний журналіст впевнений у тому, що він не наражає цю людину чи її рідних на ще більшу небезпеку. Саме тому у подібних випадках цілком виправданим є збереження анонімності та неідентифікація учасників події в синхронах чи просто в кадрі, у таких випадках більш доречно показувати їх у балаклаві, зі спини, навпроти яскравого світла чи замальовувати обличчя цих осіб на монтажі, не називати їхнього імені та прізвища, уникати інколи навіть позначення їх приналежності або змінювати це все з міркувань безпеки цих осіб, про що обов'язково слід повідомити глядачів [36].

Повнота подання інформації. Повнота подання інформації воєнним тележурналістом відіграє важливу роль у відображенні об'єктивної та

комплексної картини воєнного конфлікту. Для дотримання стандарту повноти подання інформації воєнний тележурналіст повинен:

- усвідомлювати контекст – воєнний тележурналіст повинен бути в курсі не лише окремих подій, а й їхнього ширшого контексту, включаючи історичні, політичні, економічні та соціальні аспекти конфлікту;

- включати позиції різних сторін, адже повнота вимагає включення різних точок зору та представлення різних сторін конфлікту, а не лише певної перспективи;

- подавати факти та аналізувати їх – адже суха подача фактичної інформації може неправильно трактуватися телеглядачем, тому її краще проаналізувати для кращого розуміння подій;

- враховувати географію події – повнота подачі інформації воєнним тележурналістом повинна включати в себе не лише подання інформації про основні події, але й про їхні наслідки та вплив на різні географічні райони;

- звертатись до експертів – адже залучення експертів з різних сфер (військових, політичних, правозахисних тощо) допомагає забезпечити більш повне розуміння ситуації та її наслідків;

- використовувати тільки актуальну інформацію – повна інформація повинна бути актуальною та відповідати найновішим подіям, оскільки ситуація під час воєнного конфлікту може швидко змінюватися.

Забезпечення повноти подання інформації допомагає громадськості краще зрозуміти суть воєнного конфлікту, його наслідки та можливі шляхи вирішення. Однак, разом з цим слід відзначити, що під час війни також може мати місце обмеження цього стандарту журналістики. Зокрема, воєнні журналісти «не можуть повідомляти куди саме прилетіла ракета, давати повну інформацію, якої шкоди вона завдала, бо знову ж таки відомо, які наслідки можуть бути» [6, с. 146].

Баланс думок і точок зору. Баланс думок і точок зору у матеріалах воєнної тележурналістики є ключовим аспектом для забезпечення об'єктивності та достовірності інформації. У воєнних конфліктах існують різні сторони та

перспективи, і важливо представити їх у матеріалах з урахуванням найбільш об'єктивних аргументів. Тож, воєнному тележурналісту з метою дотримання цього стандарту слід опиратись на таке:

- подавати точки зору різних сторін конфлікту – тележурналісти повинні намагатися включати думки та позиції всіх зацікавлених сторін конфлікту, щоб телеглядачі могли отримати повну картину ситуації;

- проводити інтерв'ю з представниками різних сторін – важливо намагатися отримати інтерв'ю з представниками різних сторін конфлікту, щоб представити різноманітні погляди;

- подавати аргументи обох сторін – під час обговорення воєнних подій тележурналісти повинні намагатися представити аргументи і позиції обох сторін конфлікту, демонструючи різні точки зору;

- уникати впливу власного бачення ситуації – важливо, щоб тележурналісти утримувалися від висловлювання власних поглядів та думок під час подання інформації, а замість цього надавали можливість аналізувати і робити висновки телеглядачам;

- проводити контекстуалізацію інформації – подання інформації в контексті історії, культури та політичних умов країни допомагає краще зрозуміти різні погляди та мотивації сторін конфлікту;

- аналізувати причини та наслідки – тележурналісти повинні аналізувати причини і наслідки подій, щоб показати не тільки різні точки зору, але й їхні наслідки для різних сторін конфлікту та громадськості в цілому.

Забезпечення балансу думок і точок зору є важливою складовою професійної та об'єктивної воєнної тележурналістики, що сприяє кращому розумінню ситуації та сприйняттю подій телеглядачами. При цьому слід відзначити, що дотримання цього стандарту в умовах російсько-української війни є чи не найскладнішим завданням для журналіста, адже у переважній більшості випадків він не може отримати «коментарі» іншої сторони, а, будучи свідком масових воєнних злочинів російської армії в Україні, важко стримати власні почуття та утриматись від викладу власного бачення ситуації. Більше

того, як відзначає В. Козак, в умовах триваючої війни саме цей стандарт є найбільш порушуваним серед ЗМІ, а це «не тільки викривлює зміст інформації, а й сприяє маніпулятивному впливові на аудиторію, схилиючи її на бік однієї зі сторін» [33, с. 256]. Також він наголошує, що дотримання означеного стандарту під час російсько-української війни надзвичайно важливе, однак за таких умов стандарт балансу думок і точок зору потребує уточнення, особливо, коли йдеться про «сторони конфлікту».

Відокремлення фактів від коментарів та оцінок. Даний стандарт також є важливою частиною професійної діяльності воєнних тележурналістів, а тому для його дотримання вони повинні опиратись на таке:

1. Воєнні тележурналісти повинні чітко відокремлювати факти від своїх особистих коментарів та оцінок, які можуть бути суб'єктивними;

2. Воєнні тележурналісти повинні подавати інформацію без зайвої оцінки – під час подання фактів воєнні тележурналісти повинні утримуватися від висловлювання власних поглядів або позицій, які можуть спотворити об'єктивність викладеної інформації;

3. Воєнні тележурналісти повинні використовувати цитати та відомі джерела – для підтвердження інформації тележурналісти можуть користуватися цитатами з авторитетних джерел або прямими заявами військового керівництва чи свідків подій;

4. Воєнні тележурналісти повинні уникати суб'єктивних оцінок та поглядів під час подання фактів, а замість цього надавати можливість телеглядачам самостійно зробити висновки;

5. Воєнні тележурналісти повинні робити посилання на джерела інформації – під час подання фактів воєнним журналістам важливо посилатися на перевірені та достовірні джерела, щоб телеглядачі могли перевірити інформацію самостійно;

6. Воєнні тележурналісти повинні пояснювати різницю між фактами і коментарями – у деяких випадках може бути корисно пояснити глядачам різницю між фактами та коментарями, щоб уникнути плутанини.

Крім цього, як наголошує О. Голуб, «у таких матеріалах також недопустимі оціночні судження, підміна фактів емоціями, яскраво забарвлені епітети й порівняння» [18, с. 19]. Навіть, на перший погляд безневинні слова, можуть містити оцінку (наприклад, «наш», «хороший», «чудовий», «на щастя», «ефектно», «ексклюзивно», «вражаюче» тощо) [8, с. 1248]. Варто уникати таких слів, як «скандальний», «жах», «страшний», «шокуючий», «трагедія» тощо.

На нашу думку, досить доречно стосовно дотримання журналістських стандартів під час війни висловила С. Остапа, відзначивши, що крім ряду інших обмежень, «у нас є військова цензура, є самоцензура – це все теж належить до недотримання класичних журналістських стандартів. І в нас немає балансу представлення думок і позицій, коли йдеться про ворога. Тому що давати слово агресору – те ж саме, що давати слово маніяку-вбивці. Це штучний баланс, його не можна дотримуватися стосовно терористів» [1].

Не менш важливим у роботі воєнного тележурналіста є й дотримання етичних стандартів. Зокрема, під час війни тележурналісти зачасту змушені відмовлятися від шокуючих чи шкідливих для суспільної моралі матеріалів, однак значна частка з них, все ж таки, оприлюднюється. Зокрема, це стосується зйомки сюжетів щодо воєнних злочинів російської армії на окупованих територіях, однак без зйомки сумнозвісних сюжетів з Бучі, Ірпеня, Бородянки, Ізюму та інших українських містечок та сіл, які пережили російську окупацію, весь світ так би й не дізнався про жорстокі злочини, які чинить російська армія проти цивільного населення.

У своїх матеріалах воєнні тележурналісти повинні дотримуватись принципу поваги до приватного життя [42]. Дотримання цього принципу допомагає забезпечити права та гідність людей, які стають об'єктами журналістського телевізійного сюжету під час війни. Воєнним тележурналістам важливо утримуватися від незаконного або необґрунтованого вторгнення в особисте життя людей, що потрапили у їх фокус. Перед публікацією будь-якої особистої інформації важливо впевнитися, що є дозвіл від відповідних осіб. Воєнні тележурналісти мають утримуватися від публікації інформації про

особисті проблеми, які можуть порушити гідність людини чи призвести до їх посилення. Їм важливо мати розуміння того, що деяка інформація може бути чутливою та приватною для людини, і вона може не бажати її розголошення. Воєнні журналісти повинні проявляти співчуття та емпатію до людей, які потрапили у складні ситуації внаслідок воєнного конфлікту, і враховувати їхні почуття та переживання. Після закінчення конфлікту або подій, може виникнути необхідність забезпечити право людини на забуття та видалення інформації про неї з публічного доступу, якщо це відповідає її бажанням, воєнний тележурналіст має посприяти їй у цьому.

Важливим принципом журналістської етики, особливо в умовах воєнного конфлікту, де існує великий ризик політизації та маніпуляцій інформацією, є неупередженість воєнного тележурналіста до обвинувачених. Під час здійснення своєї діяльності воєнному тележурналісту важливо пам'ятати про презумпцію невинуватості, зокрема під час подання інформації про осіб, які можуть бути обвинувачені в злочинах. Вони повинні перевіряти і підтверджувати інформацію з декількох незалежних джерел, перш ніж робити висновки стосовно особи обвинуваченого або подавати її глядачам. Крім цього, важливо підтримувати рівність перед законом і право на справедливий суд для всіх осіб, включаючи обвинувачених у вчиненні воєнних злочинів у контексті російсько-української війни.

Оприлюднення прізвищ та інших відомостей про жертв злочину чи постраждалих від війни є дуже чутливим питанням і потребує обережності та етичного підходу з боку воєнного тележурналіста. Ось кілька ключових аспектів, які варто врахувати:

1. Воєнний тележурналіст повинен завжди пам'ятати про захист приватності та гідності осіб, про яких він збирається повідомляти. Це особливо важливо у випадках, коли інформація може бути чутливою для постраждалих або їхніх родин;

2. Воєнному тележурналісту важливо уникати оприлюднення подробиць про жертв злочину або постраждалих, які можуть порушити їхню приватність та завдати додаткового страждання;

3. Воєнні тележурналісти повинні керуватися етичними стандартами професії та міжнародними нормами, які регулюють оприлюднення інформації про жертв війни;

4. Воєнним тележурналістам важливо уникати стигматизації чи дискримінації осіб, які стали жертвами воєнних дій чи злочинів, під час подання інформації про них;

5. Перед оприлюдненням інформації про жертв воєнним тележурналістам важливо консультуватися з експертами та правозахисниками, щоб визначити найбільш етичний і безпечний спосіб подання матеріалу.

Враховуючи ці аспекти, воєнні тележурналісти можуть оприлюднювати інформацію про жертв війни з максимальною повагою та уважністю до їхніх прав та гідності.

Захист джерел інформації воєнним тележурналістом є надзвичайно важливим аспектом роботи воєнного тележурналіста, особливо в умовах воєнного конфлікту, де безпека та конфіденційність можуть бути під загрозою. Ось деякі ключові принципи та стратегії для забезпечення захисту джерел інформації:

- важливо зберігати конфіденційність джерел інформації та уникати розголошення їхніх особистих даних чи інших ідентифікуючих відомостей;
- варто вдаватися до використання технічних та інших засобів забезпечення конфіденційності для захисту обміну інформацією з джерелами;
- слід приділяти увагу забезпеченню фізичної безпеки джерел інформації шляхом використання безпечних місць для зустрічей або зберігання інформації;
- варто закріпити взаємну угоду про конфіденційність між журналістом і джерелом інформації, щоб забезпечити захист обох сторін;
- важливо дотримуватися інших етичних норм та стандартів професійної поведінки, що передбачають забезпечення конфіденційності джерел інформації;

- воєнні тележурналісти повинні бути готовими надати підтримку своїм джерелам інформації у випадку, якщо вони опиняться під загрозою або стануть об'єктом переслідування;

- вони повинні забезпечити обмежений доступ до отриманої інформації та контроль за її розповсюдженням для запобігання її неправильному використанню чи розголошенню.

Загалом можна сказати, що захист джерел інформації є важливим елементом професійної етики та відповідальності воєнного тележурналіста та є ключовим для забезпечення безпеки та довіри в роботі. Захист джерел є одним з базових принципів незалежної діяльності тележурналістів [2].

Відмова від незаконних методів збирання та оприлюднення інформації є невід'ємною складовою професійної етики воєнного тележурналіста і відображає його зобов'язання дотримуватися законів та стандартів демократичного суспільства. Дотримання законності та етичних принципів забезпечує довіру глядачів та громадськості до інформації, яку подає воєнний тележурналіст. Дотримання законності допомагає захищати права та свободи осіб, які стають об'єктами журналістського телесюжету під час війни. Використання незаконних методів може призвести до спотворення інформації та втрати об'єктивності у поданні матеріалу. Більше того, використання незаконних методів збирання інформації може призвести до порушення законів та прав людини, а також створити юридичні проблеми для журналіста. Таким чином, відмова від незаконних методів збирання та оприлюднення інформації є обов'язковою для забезпечення професійної етики та дотримання стандартів журналістської діяльності в умовах воєнного конфлікту.

Ще один важливий етичний принцип, дотримання якого має особливе значення під час війни, – відмова від плагіату, – невід'ємна частина етики інформаційної діяльності, адже плагіат порушує принципи професійної діяльності, порушує довіру аудиторії та може мати серйозні наслідки для репутації та кар'єри журналіста.

Наступний принцип – відмова воєнного тележурналіста від дискримінації будь-кого за будь-якими ознаками – невід’ємна складова його професійної етики, яка відображає його зобов’язання дотримуватися принципів справедливості, рівності та поваги до гідності кожної людини. Важливо, щоб воєнний тележурналіст уникав будь-якої форми дискримінації під час подання інформації та уникав вибіркового або спотвореного подання фактів на підставі раси, статі, релігії, етнічності, сексуальної орієнтації або інших ознак [48, с. 5]. Воєнні тележурналісти повинні поважати індивідуальну гідність кожної людини та уникати будь-яких виразів чи дій, які можуть образити інших. Крім цього, важливо уникати поширення стереотипів та упереджень у воєнних матеріалах, які можуть призвести до дискримінації певних груп людей. Не менш важливо підтримувати рівні права для всіх осіб незалежно від їхньої раси, національності, віросповідання, гендерної приналежності, сексуальної орієнтації та інших характеристик. Відмова від дискримінації та захист прав людини є фундаментальними принципами журналістики, які допомагають створювати справедливе та рівноправне суспільство і сприяють побудові гармонійних міжнаціональних та міжкультурних відносин.

Існує й ряд інших етичних принципів, яких повинен дотримуватись воєнний тележурналіст у своїй діяльності. Однак їх висвітлення обмежується обсягом цього дослідження.

Таким чином, дотримання журналістських стандартів у тележурналістських матеріалах воєнної тематики включає в себе дотримання як професійних, так і етичних стандартів. Дотримання професійних та етичних стандартів є важливою передумовою для ефективного висвітлення воєнного конфлікту та забезпечення надійної та об’єктивної інформації для глядачів та громадськості. Дотримання професійних та етичних стандартів у матеріалах воєнної тематики допомагає підтримувати довіру телеглядачів, уникати політизації та спотворення фактів, захищати права та свободи людей, які стають об’єктом воєнних подій, та уникати їхньої недооцінки чи порушення, сприяє

збереженню репутації та іміджу телеканалу як надійного та об'єктивного джерела інформації.

2.3. Роль воєнної тележурналістики у гібридному протистоянні

Лише впродовж останнього десятиліття явище гібридної війни набуло особливого значення, хоча й досі багато хто сприймає його як нове, досі небачене. Однак, якщо подивитись на історію війн минулих десятиліть, то можна помітити, що всі війни в історії супроводжувались діями гібридного характеру. Зокрема, досить давно під час війни вдавались до пропаганди і дезінформації, поєднували воєнні дії та заходи дипломатичного характеру, використовували різні форми ідеологічних та силових впливів на місцеве населення [15, с. 12].

У відповідності до позиції С. Князева, кожна війна – хамелеон за своєю природою [30, с. 37]. За свідченням світової історії як тільки закінчується одна війна та відбувається тимчасова побудова архітекtonіки світової безпеки, відразу починають визрівати альтернативні стратегії й тактики, засоби та інструменти для нових глобальних чи локальних протистоянь. Відбулось так і на зламі ХХ-ХХІ століть, коли світ не встигши полегшено зітхнути після «холодної війни», почав зустрічатись із новими паростками гібридних форм експансій.

У 2004 році НАТО здійснив визнання терміну «гібридна війна» як такого, що є найбільш прийнятним для позначення нових форм агресії. Вже у 2006 році широке застосування цього терміну відбувалось при описі воєнних реалій у Лівані та інших державах. На сучасному ж етапі у відповідності до позиції Г. Яворської, викладеної у статті «Гібридна війна як дискурсивний конструкт», та авторів книги «Світова гібридна війна», під редакцією В. Горбуліна, під поняттям «гібридна війна» слід розглядати «воєнні дії, що здійснюються шляхом поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, інформаційних, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей. Специфіка такого поєднання полягає в тому, що кожний з військових і невійськових способів ведення гібридного конфлікту застосовується у воєнних цілях та використовується як зброя» [66, с. 41; 53, с. 19]. Якщо говорити більш

просто, то у цьому контексті гібридність визначається через поєднання різних форм воєнно-політичного, інформаційного, культурного, економічного, освітнього і, нарешті, збройного нападу на країну, що є об'єктом агресії.

Опис природи гібридної війни вдало робить директор Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України Г. Перепелиця, відзначаючи, що гібридною війною охоплюються і активні бойові дії, і переговори, і миротворчі заходи, і перемир'я на різних стадіях ескалації конфлікту. Цей новий різновид війни помітним чином розмиває розмежувальну лінію між війною та миром. Для гібридної війни не притаманна стадія оголошення війни, відразу за мирними переговорами і остаточним перемир'ям слідує воєнні дії, під час яких гібридна війна, хоч і з меншою інтенсивністю, а все ж триває [46, с. 34].

До основних складових гібридного російсько-українського протистояння, яке триває вже майже 10 років, належать:

1. Інформаційна складова. Агресором була розгорнута шалена пропагандистська війна – з висвітленням на телебаченні своєрідної «зомбі-реальності», яка немає нічого спільного з реальною дійсністю. Окремо створено у структурі воєнних підрозділів своєрідний підрозділ інформаційної війни. Наявною є жорстко контрольована та підпорядкована кремлівській владі система засобів масової інформації, а також спеціальні бойові підрозділи інформаційної війни і призовані в них журналісти. У якості важливого складника цієї війни використовується дезінформація, рівень поширеності якої надзвичайно високий. Дана дезінформація спрямовується не тільки на Україну та її громадян, але й на країни західного світу. Не тільки Україна, але й весь світ ось уже десятиліття як шукає ефективні засоби протидії та стримування російської дезінформації. Інформаційну складову можна вважати наскрізною для всієї російсько-української війни, не зважаючи на її окремі фази. Здійснюючу постійну багаторічну та потужну інформаційну та психологічну «обробку» як власних громадян, так і громадян України, запровадивши активні пропагандистські компанії в соцмережах, частково скупивши українські ЗМІ (зокрема й ряд

телеканалів, ввівши в дію стратегічний контент (книги, телесеріали, фільми, псевдонаукові та наукові дослідження тощо), росія на початку свого вторгнення в Україну у 2014 році змогла істотно дезорієнтувати українських громадян, зменшити з їх боку підтримку діючого на той час керівництва держави в умовах неоголошеної війни.

2. Дипломатична складова. Росія неодноразово вдавалась до синхронного висунення ультимативних вимог до України як до жертви її агресії на переговорних майданчиках міжнародного та регіонального формату – на рівні ООН, ЄС, а також під час дво- та багатосторонніх переговорів.

3. Економічна складова. РФ вдається до використання комбінованих заходів економічного та соціально-культурного впливу на Україну та Європу. Веде так звані «газові війни», вдається до знищення критичної інфраструктури, енергетичного вектору України, блокує Чорне море та чорноморські порти України, знищує зернові елеватори та склади із українськими зерновими тощо.

4. Конфесійна складова. Тривалий час на території України діяли православні церкви Московського патріархату, які також були центрами поширення російської пропаганди та дезінформації – виступали своєрідними засобами ведення гібридної війни. І тільки після початку дискусій стосовно заборони діяльності православної церкви Московського патріархату на території України та масових перевірок у осередках цієї церкви, відкрита пропагандистська діяльність останніх дещо зменшилась. Однак, виявлені під час обшуків та перевірок докази свідчать про те, що, не дивлячись на все, вона продовжується. Тож, доцільним, на нашу думку, є, все ж таки, введення повної заборони на діяльність православної церкви Московського патріархату на території України, не дивлячись на ряд дискусій в контексті порушення прав людини на вільний вибір релігії та віросповідання.

5. Гуманітарна складова. Тут мова йде про нищівне та безпрецедентне втручання в сферу історичної пам'яті українського народу (спекуляції на фактах історії, маніпулювання почуттями людей щодо минулих подій і учасників цих подій), підняття мовного питання (безпідставні звинувачення в утисках

російськомовних громадян), посилення значимості російської мови та культури (з змістовим наповненням пропагандистського характеру) на шкоду українській, нав'язування російськоцентричних цінностей через освітні та конфесійні канали тощо [15, с. 15].

При цьому доведеним є той факт, що ще задовго до вторгнення росії на територію України в 2014 році вона вела активну підготовку до цього, що свідчить про те, що гібридна війна РФ проти нашої держави розпочалась задовго до 2014 року.

Специфікою гібридної війни є те, що одночасно із реалізацією регулярних та нерегулярних військових дій відбувається застосування технологій створення паралельної реальності або псевдореальності (поєднання елементів справжньої та уявної дійсності), тобто невоєнних методів ведення гібридної війни. Агресор може здобути перемогу в інформаційному просторі за допомогою поширення відповідних символів, що формують у масовій свідомості бажану «картину дійсності» [28, с. 42]. Невоєнним методам ведення гібридної війни притаманне нівелювання технологічної переваги будь-якої армії, зміщення акценту під час прийняття рішення з військової площини в етичну й моральну, примус робити вибір між уставом, правом, мораллю; спроможність дискредитувати противника, не беручи до уваги прийняте рішення. Найбільш потужним інструментом у процесі досягнення цих цілей є мас-медіа, зокрема й телевізійні медіа.

Як відзначає І. Констанкевич, у сучасних умовах телевізійні медіа можуть виступати, з одного боку, інструментом ведення інформаційної війни, з іншого – неурядовою організацією захисту інформаційного простору [69, с. 224]. В першому випадку телебачення реалізує стратегію агресивної пропаганди для досягнення політичних цілей влади. Як зазначає В. Христенко, пропаганда відрізняється від звичайної інформації насамперед тим, що містить засоби та механізми маніпулювання свідомістю особи чи групи людей, а маніпулювання, у свою чергу, здійснюється приховано від свідомості особи, що значно ускладнює критичну оцінку інформації [68, с. 165]. Також телебачення може маніпулювати громадською думкою. Телевізійні ЗМІ впливають на прийняття

важливих стратегічних і геополітичних рішень, змінюють кордони без використання реальної зброї. Сьогодні не так важливо мати велику армію чи велику територію. Досить володіти арсеналом потужних комунікаційних каналів телебачення та грамотно використовувати інформаційно-психологічні методи. У наш час поява таких понять, як «інформаційна війна», «психологічна операція», «інформаційно-психологічна зброя», «медіа-агресія», «інформаційна безпека» свідчить не лише про тісний зв'язок телевізійних ЗМІ з конфліктними ситуаціями, а й також те, що в сучасних збройних конфліктах боротьба в інформаційному полі є не менш важливою, ніж прямі військові дії. Україна та українці на власному досвіді дізналися, що таке зовнішнє інформаційне втручання та наскільки потужною може бути його сила. Україна стала жертвою інформаційної війни РФ. Російське телебачення робило і робить усе можливе, щоб досягти повної дезорієнтації в ситуації, перекручують факти та маніпулюють ситуацією, щоб вплинути на громадську думку як у своїй країні, так і на території України.

У другому випадку телевізійні медіа реалізують цілі інформаційної безпеки держави через антипропагандистську та просвітницьку діяльність. Досвід України, яка перебуває під військово-інформаційним тиском агресора, є прикладом використання телебачення як своєрідного «інформаційного щита».

Слід відзначити, що у гібридній війні роль воєнної тележурналістики стає надзвичайно важливою. Ось декілька аспектів, що визначають роль воєнної тележурналістики в гібридній війні:

1. Інформаційна битва: У гібридній війні інформація стає одним з ключових засобів впливу. Воєнні тележурналісти грають важливу роль у розповсюдженні об'єктивної інформації, протистоянні дезінформації та пропаганді, яка може бути використана в якості зброї.

2. Аналіз гібридних загроз: Воєнні тележурналісти допомагають розуміти складність та специфіку гібридної війни, аналізуючи методи, тактики та стратегії, які використовуються сторонами конфлікту.

3. Захист прав людини та міжнародного права: Важливою роллю воєнної тележурналістики є висвітлення порушень міжнародного гуманітарного права та прав людини, що відбуваються в зоні конфлікту.

4. Підтримка міжнародної співпраці та дипломатії: Через свою роботу воєнні тележурналісти можуть сприяти розвитку міжнародних відносин, співпраці та дипломатичних зусиль для вирішення конфлікту.

5. Інформування громадськості та мобілізація суспільства: Важливою функцією воєнної тележурналістики є інформування громадськості про ситуацію в зоні конфлікту та мобілізація суспільства для підтримки військових та миротворчих зусиль. У нашій країні вона дозволяє надавати розголосу тим чи іншим фактам воєнних злочинів та гуманітарних катастроф, привертаючи увагу міжнародної спільноти до війни в Україні [25].

Загалом, воєнна тележурналістика в гібридній війні відіграє важливу роль у забезпеченні об'єктивної інформації, захисті прав людини та міжнародного права, підтримці міжнародної співпраці та мирного врегулювання конфліктів. Більше того, воєнна тележурналістика в гібридній війні відіграє ключову роль у формуванні образів, розумінні подій та впливі на громадську думку. Однак, одночасно з цим вона стає інструментом не лише для інформування громадськості про воєнні події, але й для маніпулювання ідеологіями, враженнями та мобілізацією.

Україна має численних видатних воєнних тележурналістів, які відзначилися своїм професіоналізмом та відданістю своїй справі, а також провадять активну роботу у контексті протистояння гібридній агресії росії. Деякі з найвідоміших українських воєнних тележурналістів на сьогоднішній день включають таких осіб: Ю. Кочетова, В. Ліберова, К. Ліберов, Є. Лукацький, Н. Нагорна, А. Цаплійко, М. Чернов та ряд інших. Це лише декілька прикладів видатних українських воєнних тележурналістів, існують і багато інших професіоналів, які також вносять великий внесок у відображення воєнних подій в Україні.

Таким чином, роль воєнної тележурналістики у контексті гібридного протистояння є двоякою: ворог використовує її як засіб пропаганди, дезінформації та маніпуляцій, тобто розглядає її як ще один інструмент ведення гібридної війни, тоді як Україна вбачає у ній один із найважливіших інструментів протидії гібридній агресії, забезпечення суспільства об'єктивною інформацією, захисту прав людини та міжнародного права, підтримки міжнародної співпраці та мирного врегулювання конфліктів. Тож, воєнна тележурналістика, безумовно, відіграє надзвичайно важливу роль у контексті російсько-української гібридної війни, адже, зважаючи на різноманіття гібридного інформаційного впливу ворога, дозволяє Україні гідно дати йому відсіч.

Висновки до другого розділу

1. Специфіка роботи тележурналіста в зоні бойових дій зумовлюється необхідністю дотримання всіх вимог та обмежень, які встановлюються у відповідності до чинних нормативно-правових актів та рекомендацій органів державної влади стосовно журналістської діяльності під час війни. Поділ зони бойових дій на три зони – червону, жовту та зелену значно спростив доступ тележурналістів до них, а оновлений Наказ №73 передбачив чіткі критерії для доступу до кожної з них. Вимоги стосовно акредитації тележурналістів та отримання дозволів для роботи в цих зонах також зумовлені як важливістю безпеки самих тележурналістів, так і безпекою проведення військових операцій.

2. Дотримання журналістських стандартів у тележурналістських матеріалах воєнної тематики включає в себе дотримання як професійних, так і етичних стандартів. Дотримання професійних та етичних стандартів є важливою передумовою для ефективного висвітлення воєнного конфлікту та забезпечення надійної та об'єктивної інформації для глядачів та громадськості. Дотримання професійних та етичних стандартів у матеріалах воєнної тематики допомагає підтримувати довіру телеглядачів, уникати політизації та спотворення фактів, захищати права та свободи людей, які стають об'єктом воєнних подій, та уникати

їхньої недооцінки чи порушення, сприяє збереженню репутації та іміджу телеканалу як надійного та об'єктивного джерела інформації.

3. Роль воєнної тележурналістики у контексті гібридного протистояння є двоякою: ворог використовує її як засіб пропаганди, дезінформації та маніпуляцій, тобто розглядає її як ще один інструмент ведення гібридної війни, нівелювання дійсної інформації стосовно подій на фронті, тоді як Україна вбачає у ній один із найважливіших інструментів протидії гібридній агресії, забезпечення суспільства об'єктивною інформацією, захисту прав людини та міжнародного права, підтримки міжнародної співпраці та мирного врегулювання конфліктів. Тож, воєнна тележурналістика, безумовно, відіграє надзвичайно важливу роль у контексті російсько-української гібридної війни, адже, зважаючи на різноманіття гібридного інформаційного впливу ворога, дозволяє Україні гідно дати йому відсіч.

РОЗДІЛ ІІІ

ПРАКТИКА ВИСВІТЛЕННЯ ВОЄННОЇ ТЕМАТИКИ НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕЛЕКАНАЛАХ

3.1. Український контекст воєнної журналістики

Все нові й нові виклики кидає українцям наша сучасність. Та попри те, що війна тягне за собою масові смерті, біди та руйнування, відбувається відродження того, що не могло відродитись впродовж останніх десятиліть, а саме – військова журналістика. Адже робота сучасного воєнного журналіста більше не зводиться до сухої теорії, буденності, вона дає йому досвід роботи в бойових реаліях.

Ще з початку війни у 2014 році до лав української воєнної журналістики ввійшла когорта людей, які за покликом серця взяли на себе важливу місію бути воєнним тележурналістом. Дмитро Лабуткін (загинув 16 лютого 2015 року під час виходу з Дебальцевого), Мар'ян Кушнір, Андрій Цаплієнко, Максим Левін (загинув на Київщині в квітні 2022 року), Юрій Бутусов – цей список можна продовжувати нескінченно, адже щодня до нього додаються молоді талановиті українські тележурналісти [14]. Одночасно з цим, слід наголосити, що не зважаючи на небезпеку діяльності воєнних журналістів в умовах сьогодення та на загибель впродовж 2014-2023 років 75 медійників [27], кількість воєнних тележурналістів в Україні не зменшується, а навпаки зростає.

Чим довшою є тривалість війни, тим більшим є досвід українських тележурналістів у висвітленні реалій воєнного часу. Уміння комунікувати із військовослужбовцями відрізняється від уміння комунікувати із цивільними особами, що зумовлюється певною специфікою воєнного життя та військової служби. Сучасний воєнний журналіст має бути і військовим, і психологом, і літератором, і фотографом, і оператором. Та, разом з тим, що це складний шлях побудови журналістської кар'єри, це ще й важливий досвід роботи в умовах війни, масштабу якої світ не знав останні 70 років. Тому безсумнівим є той факт, що отримані українськими воєнними журналістами знання та навички роботи в

умовах воєнного часу стануть підґрунтям для розвитку військової журналістики в Україні та світі.

Слушно про життя воєнного тележурналіста відзначив воєнкор М. Кушнір в інтерв'ю інтернет-виданню Детектор медіа, відзначивши, що: «Якщо ходити і боятися, то нема чого їхати на фронт і знімати. Стріляти будуть, і дуже багато. Очікувати, що тебе обійдуть, бо ти журналіст або цивільна людина, не треба. Ніхто не звертатиме уваги, мирний ти чи ні» [40]. Ці слова відображають всю правду про військові будні українських воєнних журналістів. У них розкривається ризикованість, небезпека, жертвність журналістської діяльності заради однієї благородної мети – якісного виконання журналістської роботи, від якої нині залежить так багато.

Українці з початком війни добре усвідомили наскільки важливими є правдивість та об'єктивність, якою є ціна «переписування» історії. Саме війна стала тим поштовхом, який загострив як в суспільстві, так і в самих медіа розуміння їх ролі та місії в суспільстві. Коли до повномасштабного вторгнення та на його початку журналісти намагалися вистояти та «вижити», то нині вони сповнені фаталізму та руху вперед, незважаючи на всі перешкоди [17]. Воєнні журналісти з різних медіа дуже сильно розвинулись за час війни. Вони були змушені вийти із звичної зони комфорту, змінити підходи до комунікації з аудиторією, формування контенту тощо. Цей час, одночасно з цим, є найтяжчим для них, адже загинули десятки їх колег, закрились сотні медій, значна частка воєнних журналістів вступила до лав ЗСУ тощо. Разом з тим внутрішньодержавні та побутові проблеми, зумовлені війною, які неминуче впливають на діяльність воєнних журналістів, також загартували їх. За таких складних умов воєнні журналісти примудряються стратегувати, виробляти якісний продукт і навіть конкурувати.

Цікавою стосовно українського контексту воєнної журналістики є позиція журналіста, теле- та радіоведучого, автора ютуб-каналу «Чорна лампа» В. Калнишина, який відзначає: «Головними «внесками» війни в українську

журналістику є цензура, репортажецентричність, створення нових стандартів» [17]. Деталізуючи свою позицію, він опирається на таке:

1. Війна та бажання якомога швидше отримати перемогу не дають воєнним журналістам можливості правдиво писати про те, що відбувається. Адже, вони цензурують себе як самостійно, так і зазнають цензури з боку держави, з одного боку, це має на меті не дозволити посіяти сумніви щодо майбутньої перемоги серед вітчизняної аудиторії, а з іншого – щоб не дати ворогові приводів для зловтіхи. Саме через це під час повномасштабної війни новини на українських телеканалах були замінені зведеннями. Фактами визнається виключно те, про що говорить влада, однак не завжди це те, що є насправді. «Єдиний марафон», який останнім часом зазнає все більше критики, став прообразом державного телебачення з «правильними» посланнями і трактуванням. Експерти та журналісти наводять масу недоліків «Єдиного марафону», відзначають, що він певною мірою вбиває професію журналіста, проте під час війни його запровадження – це певна стратегія, в якій немає місця демократії, плюралізму та сподіванням на те, що суспільство самостійно зробить правильні висновки. На жаль, через два роки війни влада все ще ризикує остаточно втратити довіру громадян та продовжує опиратись на тезу, що «вона знає краще за всіх». Адаптувавшись до нових умов журналісти навчилися писати репортажі та історії.

2. Саме зараз журналісти почали писати нові стандарти: яким чином описати війну та людський біль; яке місце в матеріалі відвести моралі та що таке «об'єктивність»; яким повинно бути відношення до фактів та чи всі позиції є значимими та повинні бути представленими рівним чином. Відбувається трансформація української журналістики, зокрема й воєнної, і не в кращий бік.

Однак, незважаючи на ряд негативних аспектів сучасного розвитку воєнної журналістики, в українському контексті вона має особливе значення, оскільки Україна знаходиться в ситуації триваючої повномасштабної війни з росією. Так, як Україна стикається з інформаційною війною з боку ворожої держави та окремих суб'єктів, що підтримують агресію проти неї, то воєнна журналістика в Україні відіграє важливу роль у відстоюванні правдивої інформації та

контрпропаганді. Військовий конфлікт змусив українців переосмислити свою національну ідентичність та відношення до своєї держави. Воєнна журналістика в Україні відіграє важливу роль у формуванні національної єдності та підтримки військових дій українських Збройних Сил. Крім цього, воєнна журналістика в Україні сприяє формуванню свідомого громадянства та активної громадянської позиції, оскільки громадяни мають право на доступ до об'єктивної інформації про воєнний конфлікт. І як би того не прагнула влада, правдива інформація, все ж таки, стає доступною українському суспільству. Також слід відзначити, що воєнна журналістика в Україні також має важливе міжнародне значення, оскільки інформація про воєнний конфлікт в Україні є об'єктом уваги міжнародної громадськості та дипломатичних спільнот.

Проте, слід відмітити й той факт, що українські воєнні тележурналісти часто стикаються зі значними ризиками для своєї безпеки через діяльність російських окупаційних сил та інших ворожих суб'єктів. Саме тому особливо важливо забезпечити їм належний рівень безпеки та підтримку у їхній професійній діяльності як з боку держави, так і суспільства.

Таким чином, український контекст воєнної журналістики знаходить прояв у її розвитку та трансформаціях. І не зважаючи на те, що воєнна журналістика в умовах війни стикається з рядом обмежень та заборон, вона робить вагомий вклад в інформування громадськості, формування суспільної думки, а також спільну перемогу України над агресором. Зважаючи на те, що воєнна журналістика в Україні почала відроджуватись тільки у 2014 році та набула особливої актуальності після повномасштабного вторгнення, вважаємо, що потенціал воєнних журналістів в Україні є невичерпаним і необхідно дати їм трохи більше свободи у висвітленні реальних фактів сучасного воєнного життя нашої держави. Одночасно з цим, держава має подбати про безпеку воєнних тележурналістів, надавши їм всі можливі засоби захисту.

3.2. Особливості висвітлення воєнної тематики українськими телеканалами у 2014-2022 роках

Для того, щоб окреслити специфіку висвітлення воєнної тематики на українськими телеканалами у 2014-2022 роках, вважаємо за доцільне проаналізувати декілька телевізійних сюжетів воєнної тематики цих часів.

Першим сюжетом воєнної тематики, оприлюдненим 7 вересня 2014 року у випуску новин «ТСН. Тиждень», є сюжет під назвою «Стали відомі подробиці трагедії під Іловайськом», [54]. Його автором є кореспондент каналу «1+1» Руслан Харченко.

Даний сюжет є доволі інформативним та тривалим (8 хвилин 20 секунд). У ньому відображаються події, які відбулись впродовж 10-29 серпня 2014 року під м. Іловайськ Донецької області. У цьому сюжеті автор вдало поєднує різні елементи репортажу – закадровий текст, синхрон, інтершум. Загалом репортаж є змістовним та цікавим. Однак, стосовно дотримання журналістських стандартів у цьому репортажі воєнної тематики можна висловити ряд зауважень. По-перше, не дотримано стандарту оперативності. Зважаючи на те, що події відбулись в серпні 2014 року, а репортаж було оприлюднено тільки 7 вересня 2014 року. Також не завжди простежується дотримання стандарту достовірності, адже не вся інформація, яка оприлюднюється репортером, має посилання на джерела інформації. Однак, переважна частина інформації, все ж таки, є отриманою від очевидців подій, з офіційних заяв військових посадовців, а також від самих військових. Не можна сказати, що дотримано у репортажі й стандарт точності, адже числа загиблих, поранених, взятих в полон та зниклих безвісти оцінюються «кількома сотнями». Також про порушення стандарту точності свідчить використання фрази «те, що врятувалась така кількість людей, можна вважати справжнім дивом» [54]. При цьому репортер не дає точної кількості врятованих осіб, що призводить до втрати довіри глядача у точності поданої ним інформації. Ну і, звичайно, порушується стандарт балансу думок і точок зору, адже репортаж висвітлює тільки позицію української сторони. Звичайно, говорити про доцільність висвітлення позиції держави-терориста у цьому випадку недоцільно,

адже відомо, що її позиція буде продумано неправдивою, та, більше того, отримання інформації стосовно позиції іншої сторони може нести небезпеку для життя та здоров'я журналіста. Зважаючи на це, стає зрозуміло, що стандарт балансу думок і точок зору є одним із найбільш порушуваних під час війни. Одночасно з цим, слід відзначити, що репортером дотримано етичних стандартів журналістики повною мірою.

У репортажі Т. Корніюка «Репортаж з передової: як тримається Дебальцеве», що вийшов 27 листопада 2014 року у випуску новин «Факти. ICTV» [37], репортер також поєднує різні складові телерепортажу: закадровий текст, синхрон, інтершум, а також вдається до стенд-апу. Загалом можна відзначити дотримання всіх журналістських стандартів, окрім стандарту балансу позицій і думок, адже висвітлюється виключно позиція населення містечка Дебальцеве та українських медиків, які працюють на порятунок як мирного українського населення, так і українських військових. Дивлячись на кадри зруйнованих російськими «терористами» домівок мирних мешканців, стає зрозуміло, що діалог з іншою стороною, висвітлення позиції «терориста» є не тільки таким, що не має сенсу, але й небезпечним для репортера. Ось ще один приклад того, що даного стандарту в умовах війни дотриматись надзвичайно складно, а інколи і просто нереально чи безглуздо. Якщо ж говорити про етичні стандарти, то з їх дотриманням у цьому репортажі є певні проблеми. Зокрема, слід відзначити використання фрази «двоє трьохсотих» стосовно українських поранених бійців. Вважаємо таке використання неприпустимим для репортера під час війни, адже воно демонструє неповагу до українських військових, які отримали поранення під час захисту своєї країни. Також недоцільним є показ одного з місцевих жителів у цьому репортажі, адже простежується явне невдоволення останнього зйомкою його самого та його зруйнованого житла. Вважаємо це порушенням принципу поваги до приватного життя особи. У іншому ж, простежується дотримання всіх етичних засад журналістської діяльності.

У репортажі М. Бухан під назвою «Бойовики обстрілюють позиції українських військових, які будують нові бліндажі» [10], оприлюдненому 8 квітня 2019 року репортерка також вдається до використання різних складових репортажу, зокрема використовує закадровий текст, синхрон, інтершум, а також вдається до стенд-апу. Специфіка цього репортажу полягає у тому, що в ньому було порушено ряд професійних та етичних стандартів. Зокрема, було порушено стандарт балансу думок та точок зору, адже його дотримання під час війни є неможливим, особливо в умовах постійних обстрілів з боку ворога. Проте більш детально тут слід розглянути порушення етичних стандартів. Зокрема, неетичними, на нашу думку, є дії стосовно повідомлення інформації особистого характеру, зокрема прізвищ імен по батькові, позивних, років народження загиблих воїнів, адже це може негативно відобразитись на почуттях рідних їм людей. Тим більше, якщо брати до уваги те, що у даному репортажі звучать надто відверті та страшні подробиці їх загибелі, а також демонструються речі зі слідами крові, належні загиблим воїнам, які залишились після обстрілу. На нашу думку, тут порушується принцип поваги до приватного життя особи.

Проаналізувавши вище вказані репортажі на воєнну тематику, слід відзначити, що тематика цих репортажів змінювалась у відповідності до розвитку воєнних подій на Сході України. У період 2014-2022 років специфіка висвітлення воєнної тематики на українському телебаченні полягала в тому, що висвітлювались різні аспекти війни: загибель українських військових, перебіг бойових дій, висвітлювалась міць та мужність української армії, життя та побут жителів прифронтових міст та сіл в умовах війни тощо. Тобто, воєнна тематика була різноманітною, не існувало такої жорсткої цензури та самоцензури, яку ми бачимо під час повномасштабного вторгнення. Менше вимог висувалось і щодо дотримання журналістських стандартів, внаслідок чого матеріали воєнної тематики 2014-2022 років характеризуються численними їх порушеннями. Менше вимог було і до самих воєнних журналістів, які, при бажанні, могли потрапити у найгарячіші точки.

Таким чином, особливості висвітлення воєнної тематики українськими телеканалами у 2014-2022 роках зумовлювались різноманіттям телеканалів, які висвітлювали воєнну тематику, різноплановістю підходів кожного телеканалу до висвітлення одних і тих же подій, зумовленістю вибору воєнної тематики для телевізійних матеріалів перебігом воєнних дій на Сході України, свободою вибору воєнної тематики для висвітлення на українських телеканалах, відсутністю жорсткої цензури та самоцензури, присутністю певних рекомендацій для журналістів, які працюють у зонах бойових дій.

3.3. Специфіка висвітлення воєнної тематики українськими телеканалами в умовах повномасштабної війни

Як ми вже відзначали, специфіка висвітлення воєнної тематики українськими телеканалами в умовах повномасштабної війни зумовлюється об'єднанням провідних українських телеканалів в межах телемарафону «Єдиних новин». Таким чином, провідні телеканали були фактично зрівняні між собою, що призвело до припинення боротьби між ними в контексті пошуків сенсаційного матеріалу воєнної тематики та висвітлення його раніше, ніж інші телеканали. Фактично зусилля телеканалів «UA: Перший», «Рада», «1+1», «ICTV», «Інтер» й «Україна 24» були об'єднані для досягнення спільної мети – інформування українського населення про події в Україні в умовах воєнного часу. Однак, вже після двох років свого існування, увага та довіра українців до телемарафону помітно знизилась. Так, у грудні 2023 року показник довіри, за даними дослідження КМІС, знизився до 43%, що є найменшим значенням за весь час існування телемарафону [22]. Частка ж глядачів телемарафону, за словами заступниці головного редактора «Детектор медіа» С. Остапи, наразі складає лише 10% [3]. Незважаючи на це, держава продовжує фінансувати діяльність телемарафону та каналів, які беруть участь у спільному ефірі. У 2024 році заплановані у держбюджеті витрати на телемарафон складають близько 1 млрд гривень. Тож, воєнна тематика на українському телебаченні й надалі висвітлюватиметься в межах телемарафону «Єдиних новин».

Особливості висвітлення воєнної тематики телемарафоном «Єдиних новин» розглянемо більш детально на окремих прикладах журналістських матеріалів. Зокрема, проаналізувавши телемарафон «Єдиних новин» за 8 березня 2024 року, ми побачили наступне.

Матеріали воєнної тематики були присвячені:

- боям під Бахмутом;
- ракетному удару по Чугуєву;
- обстрілу Херсонщини;
- обстрілу Запоріжжя;
- репортажу з Часового Яру «На лінії вогню»;
- репортажу із зони ураження російської атаки на Сумщині;
- поїздки Президента України до Туреччини з метою відвідування верфі, де будують корвети для українських військово-морських сил;
- іншим темам воєнного характеру [23; 59].

Якщо проаналізувати цей день в цілому, то можна відзначити неодноразове порушення стандартів журналістики у матеріалах телемарафону «Єдиних новин». Зокрема, стандарт достовірності інформації неодноразово порушувався журналістами всіх телеканалів-учасників телемарафону. Найбільш поширеним порушенням є використання розмитих псевдопосилань, серед яких посилання на Генштаб, Повітряні Сили, Міноборони, Головне управління розвідки тощо. Присутніми були також посилання «кажуть у міській раді» (ймовірно Сумській), «Туреччина вже повідомила», «місцеві кажуть», «кажуть медики», «військові кажуть» тощо. Також двічі було дано псевдо посилання «за наявними даними», «є припущення». У матеріалі, присвяченому ракетному удару по Чугуєву, взагалі відсутнє посилання на джерело, наводяться тільки факти.

Простежуються й певні порушення стандарту точності інформації. Зокрема, під час висвітлення позакадрового тексту в сюжетах зустрічаються його невідповідності кадрам, які демонструються. Зокрема, під час репортажу з Часового Яру, у той час, як почав мовити боєць «Холодного Яру», все ще

демонструвались кадри ворожих обстрілів українських позицій. Під час репортажу із Сумщини, коли позакадровий голос репортера розповідає про пошкодження машин, які знаходились на вулиці, у кадрі вже знаходиться працівник служби швидкої допомоги, синхрон з яким висвітлюється згодом. І таких невідповідностей можна знайти доволі багато.

Найбільш порушуваним є стандарт відокремлення фактів від думок, адже українським тележурналістам, які знімають матеріали воєнної тематики складно відокремити власні думки та судження, власні переживання та ставлення від фактичних подій, які часто викликають у них найрізноманітніші почуття. Зокрема, у матеріалах телемарафону від 8 березня 2024 року зустрічаються наступні емоційні оцінки подій: «рівняють місто з землею», «м'ясні штурми ворога», «лунають потужні вибухи», «на диво спокійно вулицями йдуть дві жінки», «прилетіло вороже залізниччя», «з пекла фронту», «найтрагічніші події» тощо.

Мали місце і певні порушення стандарту повноти інформації, зокрема у матеріалі про ворожий обстріл Сумщини є фраза «кажуть у міській раді», при цьому не відзначається у якій саме міській раді. Говорячи про загальну тривалість повітряних тривог на території міста Києва, не дається точних даних стосовно цієї тривалості, відзначається тільки, що лунала майже тисячу разів. Ці та інші порушення стандарту повноти інформації викликають в глядачів більше запитань, ніж дають відповідей. А так не повинно бути в матеріалах славнозвісного «телемарафону». Крім цього, у переважній більшості кадри, які використовуються для сюжетів, не титруються датою зйомки, що не дає змоги зрозуміти коли їх було відзнято і чи стосуються вони безпосередньо подій, про які йде мова у матеріалі.

Порушувався і стандарт оперативності, адже більшість матеріалів, в яких висвітлюються наслідки прильотів, були відзняті не відразу, а якщо і відразу, то опубліковані із затримкою. Так, це можна пояснити обмеженням стандарту оперативності подачі інформації під час війни, однак порушення стандарту є. Також зачасту демонструються кадри, які були здійснені заздалегідь. Можна

знайти й ряд порушень інших стандартів журналістики, зокрема й етичних. Такі формулювання, як «ворожі м'ясні штурми», «місто рівняють», «добити групу ворогів», «танчик», «сидять по норах» тощо. Такі формулювання не можна назвати етичними у професійній діяльності воєнного тележурналіста. Також не можна назвати етичною й позицію репортерки в Часовому Яру, яка запитує в двох жінок похилого віку, які залишились без житла, а куди вони йдуть, додому? Питання такого формату й без того можуть викликати зайві переживання у людей похилого віку.

Тож, як бачимо, навіть аналіз одного дня телемарафону «Єдиних новин» свідчить про те, що під час нього простежуються явні порушення журналістських стандартів, порушення яких ні під час війни, ні в мирний час є неприпустимим у роботі професійного журналіста. Про масовість порушень журналістських стандартів під час телемарафону «Єдиних новин» говорить у своєму щоквартальному моніторингу медіатренер та автор основної методології моніторингових досліджень «Детектор медіа» І. Куляс [39]. Зокрема, у відповідності до його моніторингу, впродовж липня-вересня 2023 року під час телемарафону «Єдиних новин» основні журналістські стандарти були порушені наступну кількість разів (Рис. 3.1.).

СТАНДАРТ	1+1	ICTV	ІНТЕР	РАДА	ПЕРШИЙ	УКРАЇНА 24	ВСІ КАНАЛИ
Відокремлення фактів від думок	2088	2233	2001	1283	354	1332	9291
Достовірність	857	692	680	663	514	619	4025
Точність	339	269	209	216	146	239	1418
Повнота інформації	105	56	77	86	53	113	490
Доступність подачі інформації	58	38	28	38	36	34	232
Баланс думок	5	5	1	17	3	2	33
Етичні порушення	6	2	0	1	2	3	14
Оперативність	3	6	2	1	1	0	13

Рисунок 3.1. Кількість порушень журналістських стандартів в ефірі телемарафону впродовж липня-вересня 2023 року

Джерело: на основі [39]

Як видно із наведеної вище таблиці, кількість порушень є просто вражаючою. Якщо звести дані таблиці, то можна побачити, що найбільше порушень було виявлено в матеріалах каналу «1+1».

Таким чином, специфіка висвітлення воєнної тематики на українському телебаченні зумовлюється існуванням телемарафону «Єдиних новин», в межах якого дана тематика і висвітлюється. Таке висвітлення має як ряд позитивних, так і ряд негативних сторін. Проте, останнім часом спостерігається все більше порушень журналістських професійних та етичних стандартів телеканалами «UA: Перший», «Рада», «1+1», «ICTV», «Інтер» та «Україна 24», про що свідчать як проведений нами аналіз, так і моніторинг телемарафону «Єдині новини», який

провадиться щоквартально І. Куляс. Такий стан речей вказує на негативні тенденції в висвітленні воєнної тематики на українських телеканалах в умовах сьогодення та необхідність контролю за дотриманням телеканалами-учасниками телемарафону «Єдиних новин» журналістських стандартів, адже без дотримання останніх втрачається вага та значимість українського телебачення в умовах війни.

Висновки до третього розділу

1. Український контекст воєнної журналістики знаходить прояв у її розвитку та трансформаціях. І не зважаючи на те, що воєнна журналістика в умовах війни стикається з рядом обмежень та заборон, вона робить вагомий вклад в інформування громадськості, формування суспільної думки, а також спільну перемогу України над агресором. Зважаючи на те, що воєнна журналістика в Україні почала відроджуватись тільки у 2014 році та набула особливої актуальності після повномасштабного вторгнення, вважаємо, що потенціал воєнних журналістів в Україні є невичерпаним і необхідно дати їм трохи більше свободи у висвітленні реальних фактів сучасного воєнного життя нашої держави. Одночасно з цим, держава має подбати про безпеку воєнних тележурналістів, надавши їм всі можливі засоби захисту.

2. Особливості висвітлення воєнної тематики українськими телеканалами у 2014-2022 роках зумовлювались різноманіттям телеканалів, які висвітлювали воєнну тематику, різноплановістю підходів кожного телеканалу до висвітлення одних і тих же подій, зумовленістю вибору воєнної тематики для телевізійних матеріалів перебігом воєнних дій на Сході України, свободою вибору воєнної тематики для висвітлення на українських телеканалах, відсутністю жорсткої цензури та самоцензури, присутністю певних рекомендацій для журналістів, які працюють у зонах бойових дій.

3. Специфіка висвітлення воєнної тематики на українському телебаченні зумовлюється існуванням телемарафону «Єдиних новин», в межах якого дана тематика і висвітлюється. Таке висвітлення має як ряд позитивних, так і ряд

негативних сторін. Проте, останнім часом спостерігається все більше порушень журналістських професійних та етичних стандартів телеканалами «UA: Перший», «Рада», «1+1», «ICTV», «Інтер» та «Україна 24», про що свідчать як проведений нами аналіз, так і моніторинг телемарафону «Єдині новини», який провадиться щоквартально І. Куляс. Такий стан речей вказує на негативні тенденції в висвітленні воєнної тематики на українських телеканалах в умовах сьогодення та необхідність контролю за дотриманням телеканалами-учасниками телемарафону «Єдиних новин» журналістських стандартів, адже без дотримання останніх втрачається вага та значимість українського телебачення в умовах війни.

ВИСНОВКИ

Отже, у процесі роботи над дослідженням ми досягли поставлених мети та завдань, в результаті чого прийшли до наступних висновків:

1. Воєнна тематика в тележурналістиці України почала активно розвиватись з 2014 року, коли росія вперше вторглася на територію України. Однак, особливо вона трансформувалась та активно висвітлюється під час повномасштабної війни в Україні. Нині воєнна тематика, яку висвітлюють українські телеканали, є надзвичайно різноманітною, однак, ряд тем є табульованими та такими, висвітлення яких є обмеженим, що зумовлюється необхідністю забезпечення державної безпеки та безпеки цивільного населення. Одночасно з цим, слід відзначити, що спостерігається ряд проблем різного характеру, існування яких зумовлює неможливість повного та всебічного висвітлення воєнної тематики на українському телебаченні.

2. Воєнна тележурналістика – це специфічний жанр журналістики та вид діяльності журналіста, пов'язані із збором, обробкою та передачею аудиторії інформації стосовно військових та політичних конфліктів, етнічних та релігійних протистоянь, терористичних актів, які мають місце по всьому світу, з використанням засобів телебачення. В умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну особливого значення набуває дотримання принципу соціальної відповідальності воєнного тележурналіста, що зумовлюється його особливим статусом та значимістю його діяльності як для держави, так і суспільства. Соціальна відповідальність – це той фактор, який неминуче має пронизувати всю діяльність воєнного тележурналіста, той фактор, який має бути взятий до уваги за будь-яких умов. За будь-яких умов повинні бути дотримані й професійні стандарти воєнної тележурналістики. Професійні стандарти воєнної тележурналістики базуються на загальних стандартах професійної діяльності журналістів, однак вони адаптуються до нових умов, умов, коли в країні триває повномасштабна війна.

3. Професійна діяльність сучасного воєнного тележурналіста пов'язана з низкою складнощів та викликів юридичного, соціального, політичного, морально-етичного, фінансового та іншого характеру. Однак, незважаючи на наявні виклики українські телеканали продовжують функціонувати та інформувати суспільство про важливі події в державі та за її межами під час війни.

4. Специфіка роботи тележурналіста в зоні бойових дій зумовлюється необхідністю дотримання всіх вимог та обмежень, які встановлюються у відповідності до чинних нормативно-правових актів та рекомендацій органів державної влади стосовно журналістської діяльності під час війни. Поділ зони бойових дій на три зони – червону, жовту та зелену значно спростив доступ тележурналістів до них, а оновлений Наказ №73 передбачив чіткі критерії для доступу до кожної з них. Вимоги стосовно акредитації тележурналістів та отримання дозволів для роботи в цих зонах також зумовлені як важливістю безпеки самих тележурналістів, так і безпекою проведення військових операцій.

5. Дотримання журналістських стандартів у тележурналістських матеріалах воєнної тематики включає в себе дотримання як професійних, так і етичних стандартів. Дотримання професійних та етичних стандартів є важливою передумовою для ефективного висвітлення воєнного конфлікту та забезпечення надійної та об'єктивної інформації для глядачів та громадськості. Дотримання професійних та етичних стандартів у матеріалах воєнної тематики допомагає підтримувати довіру телеглядачів, уникати політизації та спотворення фактів, захищати права та свободи людей, які стають об'єктом воєнних подій, та уникати їхньої недооцінки чи порушення, сприяє збереженню репутації та іміджу телеканалу як надійного та об'єктивного джерела інформації.

6. Роль воєнної тележурналістики у контексті гібридного протистояння є двоякою: ворог використовує її як засіб пропаганди, дезінформації та маніпуляцій, тобто розглядає її як ще один інструмент ведення гібридної війни, нівелювання дійсної інформації стосовно подій на фронті, тоді як Україна вбачає у ній один із найважливіших інструментів протидії гібридній агресії,

забезпечення суспільства об'єктивною інформацією, захисту прав людини та міжнародного права, підтримки міжнародної співпраці та мирного врегулювання конфліктів. Тож, воєнна тележурналістика, безумовно, відіграє надзвичайно важливу роль у контексті російсько-української гібридної війни, адже, зважаючи на різноманіття гібридного інформаційного впливу ворога, дозволяє Україні гідно дати йому відсіч.

7. Український контекст воєнної журналістики знаходить прояв у її розвитку та трансформаціях. І не зважаючи на те, що воєнна журналістика в умовах війни стикається з рядом обмежень та заборон, вона робить вагомий вклад в інформування громадськості, формування суспільної думки, а також спільну перемогу України над агресором. Зважаючи на те, що воєнна журналістика в Україні почала відроджуватись тільки у 2014 році та набула особливої актуальності після повномасштабного вторгнення, вважаємо, що потенціал воєнних журналістів в Україні є невичерпаним і необхідно дати їм трохи більше свободи у висвітленні реальних фактів сучасного воєнного життя нашої держави. Одночасно з цим, держава має подбати про безпеку воєнних тележурналістів, надавши їм всі можливі засоби захисту.

8. Особливості висвітлення воєнної тематики українськими телеканалами у 2014-2022 роках зумовлювались різноманіттям телеканалів, які висвітлювали воєнну тематику, різноплановістю підходів кожного телеканалу до висвітлення одних і тих же подій, зумовленістю вибору воєнної тематики для телевізійних матеріалів перебігом воєнних дій на Сході України, свободою вибору воєнної тематики для висвітлення на українських телеканалах, відсутністю жорсткої цензури та самоцензури, присутністю певних рекомендацій для журналістів, які працюють у зонах бойових дій.

9. Специфіка висвітлення воєнної тематики на українському телебаченні зумовлюється існуванням телемарафону «Єдиних новин», в межах якого дана тематика і висвітлюється. Таке висвітлення має як ряд позитивних, так і ряд негативних сторін. Проте, останнім часом спостерігається все більше порушень журналістських професійних та етичних стандартів телеканалами «UA:

Перший», «Рада», «1+1», «ICTV», «Інтер» та «Україна 24», про що свідчать як проведений нами аналіз, так і моніторинг телемарафону «Єдині новини», який проводить щоквартально І. Куляс. Такий стан речей вказує на негативні тенденції у висвітленні воєнної тематики на українських телеканалах в умовах сьогодення та необхідність контролю за дотриманням телеканалами-учасниками телемарафону «Єдиних новин» журналістських стандартів, адже без дотримання останніх втрачається вага та значимість українського телебачення в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Бути етичним означає бути захищеним». Чому під час війни саморегуляція і стандарти зберігають журналістів і журналістику. Детектор медіа, 2024. URL: <https://detector.media/community/article/223674/2024-03-01-buty-etychnym-oznachaie-buty-zakhyshchenym-chomu-pid-chas-viyny-samoregulyatsiya-i-standarty-zberigayut-zhurnalistiv-i-zhurnalistyku/>. (дата звернення: 09.03.2024).
2. «На правах анонімності»: як захистити журналістські джерела від розкриття. Bihus Info, 2021. URL: <https://bihus.info/na-pravah-anonimnosti-yak-zahystyty-zhurnalistski-dzherela-vid-rozkryttya/>. (дата звернення: 09.03.2024).
3. NYT: Телемарафон має змінитися, щоб не перетворитися на пропаганду. Детектор медіа, 2024. URL: <https://detector.media/infospace/article/221323/2024-01-03-nyt-telemarafon-maie-zminytysya-shchob-ne-peretvorytysya-na-propagandu/>. (дата звернення: 10.03.2024).
4. Акопян К. А. Медіаетика воєнного часу: військова журналістика в українсько-російській війні. Functioning of the ukrainian media during martial law in ukraine scientific monograph, Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. С. 5-18.
5. Безрукова О. А. Соціальна відповідальність в сучасному українському суспільстві: соціологічна концептуалізація та досвід емпіричного дослідження: дис. ... докт. соц. наук: 22.00.04 «Спеціальні та галузеві психології». Київ, 2015. 427 с.
6. Біла Н. В. Особливості стандартів суспільного мовника під час війни: актуальні зміни. Соціальні комунікації в умовах глобалізаційних процесів: стан, тенденції, перспективи. Збірник тез за матеріалами Міжнародної наукової конференції (м. Тернопіль, 16-17 червня 2023 року). 2023. С. 146-148.
7. Боднар І. В. Дотримання журналістських стандартів у матеріалах воєнної тематики. Кваліфікаційна робота бакалавра. Запоріжжя, 2023. 66 с.

8. Борсук Н. І., Бездіжа А. А., Онищук В. М. Стандарти подачі інформації у новинних випусках. VII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми сучасної науки, суспільства та освіти» (29-31 січня 2022 р.). 2022. С. 1244-1252.
9. Бездіжа А. А. Стандарти подачі інформації у новинних випусках. The 7 th International scientific and practical conference. Topical issues of modern science, society and education (January 29-31, 2022). Sciconf.com.ua, Kharkiv, Ukraine. 2022. С. 1244-1252.
10. Бухан М. Бойовики обстрілюють позиції українських військових, які будують нові бліндажі. ТСН, 2019. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jV7hoK0bNL8>. (дата звернення: 10.03.2024).
11. В Україні за час вторгнення РФ постраждали понад 100 журналістів - «Репортери без кордонів». Укрінформ, 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3827171-v-ukraini-za-cas-vtorgnenna-rf-postrazdali-ponad-100-zurnalistiv-reporteri-bez-kordoniv.html>. (дата звернення: 15.02.2024).
12. В Україні змінили умови роботи журналістів на фронті: деталі. Visit Ukraine, 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/1614/v-ukraini-zminili-umovi-roboti-zurnalistiv-na-fronti-detali>. (дата звернення: 15.02.2024).
13. Виклики для свободи слова та журналістів в умовах війни: соціологічне дослідження. Zmina, 2023. URL: <https://zmina.ua/publication/vyklyky-dlya-svobody-slova-ta-zhurnalistiv-v-umovah-vijny-socziologichne-doslidzhennya/>. (дата звернення: 15.02.2024).
14. Військова журналістика в контексті сучасності. 2022. URL: <https://cbs.poltava.ua/index.php/novyny/5746-vijskova-zhurnalistika-v-konteksti-suchasnosti-do-dnya-zhurnalista>. (дата звернення: 09.03.2024).
15. Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки: навчальний посібник. За заг. ред. В. О. Жадька; ред.-упор.: О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 356 с.

16. Гіцман Д. О. Розробка інформаційного бюлетеня для журналістів «Правові засади протидії дезінформації у ЗМІ». Національний авіаційний університет. Київ, 2022. 51 с.

17. Головне, що сталося з українською журналістикою під час великої війни. Детектор Медіа, 2023. URL: <https://glavcom.ua/digest/holovne-shcho-stalosja-z-ukrajinskoju-zhurnalistikoju-pid-chas-velikoji-vijni-932492.html>. (дата звернення: 09.03.2024).

18. Голуб О. Медіакомпас: путівник професійного журналіста. Практичний посібник/Інститут масової інформації. Київ: ТОВ «Софія-А», 2016. 184 с.

19. Демух Т. Ю. Створення циклу телевізійних сюжетів для випуску новин. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня бакалавр спеціальності «Журналістика». Національний авіаційний університет. Київ, 2023. 63 с.

20. Денисов С. Чи варто дбати про баланс думок, коли тебе намагаються вбити? Головне з експертного обговорення «Як війна впливає на журналістські стандарти». URL: <https://detector.media/infospace/article/199440/2022-05-22-chy-var-to-dbaty-pro-balans-dumok-koly-tebe-namagayutsya-vbyty-golovne-z-ekspertnogo-obgovorennya-yak-viyna-vplyvaie-na-zhurnalistski-standarty/>. (дата звернення: 14.02.2024).

21. Джолос О. В. Компетентність та ідентифікація експертів у контексті дотримання стандартів збалансованості та достовірності інформації. *Вчені записки Інституту журналістики*, 2018. №1. С. 38-45.

22. Довіра телемарафону «Єдині новини». КМІС, 2023. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1347&page=1>. (дата звернення: 10.03.2024).

23. Єдині новини від ICTV за 08.03.2024 року. 2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=g3pQvC57yOE>. (дата звернення: 10.03.2024).

24. Єнін М., Жукова А. Особливості та виклики військової журналістики в умовах збройних конфліктів. *Вчені записки Таврійського національного*

університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика, 2022. С. 222-225.

25. Журналістика воєнного часу. День, 2023. URL: <https://day.kyiv.ua/article/media/zhurnalistyka-voennoho-chasu>. (дата звернення: 08.03.2024).

26. Захарченко О. Стандарти журналістики: основи професійності чи застарілі рамки? Інститут масової інформації, 2017. URL: <https://imi.org.ua/articles/standarti-jurnalistiki-osnovi-profesiynosti-chi-zastarili-ramki-i178>. (дата звернення: 14.02.2024).

27. ІМІ: 75 медійників загинули в Україні за 2014-2023 роки. Радіо Свобода, 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-imi-viyna-zhurnalisty/32667392.html>. (дата звернення: 09.03.2024).

28. Карпчук Н. Медіа як невоєнний метод впливу в гібридній війні. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 2018. №2 (4). С. 41-49.

29. КМІС: Кількість українців, які довіряють телемарафону, зменшилась майже на третину. Детектор Медіа, 2023. URL: <https://detector.media/infospace/article/218749/2023-10-31-kmis-kilkist-ukraintsiv-yaki-doviryayut-telemarafonu-zmenschylas-mayzhe-na-tretynu/>. (дата звернення: 15.02.2024).

30. Князєв С. О. Сучасні погляди на сутність та причини виникнення гібридної війни. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*, 2018. №1. С. 35-43.

31. Коваленко І. П. Тележурналістика як специфічний вид соціальної діяльності: структурно-функціональний аспект. *Вісник Харківської державної академії культури*, 2014. №42. С. 167-173.

32. Кодекс етики українського журналіста. Офіційний сайт КЖЕ. 2024. URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/>. (дата звернення: 14.02.2024).

33. Козак В. А. Баланс думок і точок зору в контексті інших журналістських стандартів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика, 2022. Том 33 (72) № 5. С. 252-258.

34. Козак В.А. Баланс думок і точок зору в контексті інших журналістських стандартів. Соціальні комунікації в контексті сучасних інформаційних процесів та історико-культурного дискурсу: збірник наукових праць. 2021. №2. С. 5-20.

35. Комісія з журналістської етики нагадує про стандарти ЗМІ під час війни. Детектор Медіа, 2022. URL: <https://detector.media/infospace/article/197628/2022-03-17-komisiya-z-zhurnalistskoi-etyky-nagaduie-pro-standarty-zmi-pid-chas-viyny/>. (дата звернення: 14.02.2024).

36. Корисні посилання: як висвітлювати збройні конфлікти та як працювати в гарячих точках. Укрінформ, 2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/3401334-korisni-posilanna-ak-visvitluvati-zbrojni-konflikti-ta-ak-pracuvati-v-garacih-tockah.html. (дата звернення: 09.03.2024).

37. Корніюк Т. Репортаж з передової: як тримається Дебальцеве. Факти. ICTV, 2014. URL: https://www.youtube.com/watch?v=5PvaKD_1Pek. (дата звернення: 10.03.2024).

38. Кравець Р. Телевізор і влада. Як працює телемарафон зсередини та хто його курує. Українська правда, 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/06/21/7353715/>. (дата звернення: 15.02.2023).

39. Куляс І. Підсумки моніторингу телемарафону «Єдині новини» за липень — вересень 2023 року. Друга частина. 2023. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/217637/2023-10-04-pidsumky-monitoringu-telemarafonu-iedyni-novyny-za-lypen-veresen-2023-roku-druga-chastyna/>. (дата звернення: 10.03.2024).

40. Мар'ян Кушнір, «Радіо Свобода»: «Без журналістської чуйки і везіння нема чого сунутися на війну». Детектор Медіа, 2022. URL: <https://detector.media/community/article/199501/2022-05-26-maryan-kushnir-radio-svoboda-bez-zhurnalistskoi-chuyky-i-vezinnya-nema-chogo-sunutysya-na-viynu/>.

(дата звернення: 09.03.2024).

41. Мой Д., Ордольфф М. Телевізійна журналістика: Практична журналістика. За загал. ред. В. Ф. Іванова; Пер. з нім. В. Климченка. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. 234 с.

42. Моральні норми журналіста: професійна етика. Pressa, 2021. URL: <https://pressassociation.org.ua/ua/moralni-normi-zhurnalista-profesijna-etika/>. (дата звернення: 09.03.2024).

43. Назаренко К. Принципи соціальної відповідальності в діяльності сучасних українських мас-медіа. *Вісник ХНУ імені ВН Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*, 2017. №39. С. 244-252.

44. Павліченко Ю. В. Сучасна військова журналістика: український та зарубіжний досвід. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістр спеціальності «Журналістика». Національний авіаційний університет. Київ, 2022. 148 с.

45. Пашкова Г. В. Підготовка новинних журналістських матеріалів: авторська добірка. Суми, 2022. 31 с.

46. Перепелиця Г. Російсько-український конфлікт: гібридний мир проти гібридної війни. Універсум. 2017. № 1-2. С. 34.

47. Під час війни важливо пам'ятати про принцип «не зашкодь» – Наталія Лигачова. Детектор Медіа, 2022. URL: <https://detector.media/infospace/article/201661/2022-08-05-pid-chas-viynu-vazhlyvo-pamyataty-pro-pryntsyup-ne-zashkod-nataliya-lygachova/>. (дата звернення: 08.03.2024).

48. Правила світу інформації: як українським медіа наблизитися до європейських стандартів: посібник для журналістів. Київ, 2019. 112 с.

49. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України. Наказ Міноборони України від 23.03.2017 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>. (дата звернення: 15.02.2024).

50. Про надання додаткових гарантій захисту журналістам, які працюють у районах ведення воєнних (бойових) дій». Закон України №7367 від 11.05.2022 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1293580>. (дата звернення: 15.02.2024).

51. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану. Наказ Головнокомандувача ЗСУ №73 від 3.03.2022 року. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_zi_zminamu.pdf. (дата звернення: 15.02.2024).

52. Роль професійних журналістів і блогерів під час війни. Укрінформ, 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3716082-rol-profesijnih-zurnalistiv-i-blogeriv-pid-cas-vijni.html>. (дата звернення: 08.03.2024).

53. Світова гібридна війна: український фронт: монографія. За заг ред. В. П. Горбуліна; Національний інститут стратегічних досліджень. Харків: Фоліо, 2017. 496 с.

54. Стали відомі подробиці трагедії під Іловайськом. ТСН. Тиждень, 2014. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=DusNNGJ7QkU>. (дата звернення: 10.03.2024).

55. Стандарти й етика журналістики в умовах неоголошеної війни. Детектор Медіа, 2014. URL: <https://ms.detector.media/profstandarti/post/11691/2014-10-30-standarty-y-etyka-zhurnalistyky-v-umovakh-neogoloshenoj-viyny/>. (дата звернення: 08.03.2024).

56. Телебачення в Україні під час війни: необхідна єдність чи «марафон пропаганди»? Радіо свобода, 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina->

media-telebachennya-marafon-yedyni-novyny/32518335.html. (дата звернення: 15.02.2024).

57. Тимошик М. Стандарти журналістики: поняття, генеза, зміст, практика. *Український інформаційний простір*, 2022. №1 (9). С. 30-56.

58. Толокольнікова К. Осінній сезон – 2014: війна vs розваги. Детектор Медіа, 2014. URL: <https://detector.media/rinok/article/97687/2014-09-04-osinniy-sezon-2014-viyna-vs-rozvagy/>. (дата звернення: 15.02.2024).

59. ТСН. Марафон «Єдині новини» за 8 березня 2024 року. 2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xPrfV4-jerA>. (дата звернення: 10.03.2024).

60. У висвітленні війни є певний перекис і недоопрацьовані теми — журналістка Наталя Нагорна. *Zmina*, 2023. URL: <https://zmina.info/news/u-vysvitlenni-vijny-ye-pevnyj-perekos-i-nedovysvitleni-temy-zhurnalistka-natalya-nagorna/>. (дата звернення: 15.02.2024).

61. У Зеленського не бачать причин закривати телемарафон «Єдині новини». Радіо Свобода, 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ofis-zelenskoho-telemarafom-jedyni-novyny/32678327.html>. (дата звернення: 15.02.2024).

62. Фізична небезпека, брак фінансів, самоцензура і телемарафон. Виклики для свободи слова під час війни в дослідженні ZMINA. 2023. URL: <https://zmina.info/articles/fizychna-nebezpeka-brak-finansiv-samocenzura-i-telemarafon-vyklyky-dlya-svobody-slova-pid-chas-vijny-u-doslidzhenni-zmina/>. (дата звернення: 15.02.2024).

63. Хромченкова Н.М. Формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Інститут вищої освіти НАПН України. Київ, 2022. 318 с.

64. Чабарай Г. Як журналістам працювати в зоні бойових дій. Роз'яснення змін до наказу 73. Детектор Медіа, 2024. URL: <https://detector.media/infospace/article/222934/2024-02-14-yak-zhurnalistam->

pratsyuvaty-v-zoni-bojovoykh-diy-rozyasnennya-zmin-do-nakazu-73/. (дата звернення: 15.02.2024).

65. Шклярський М. С. Формування позитивного образу захисників України у сучасному телепросторі. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістр спеціальності «Журналістика». Національний авіаційний університет. Київ, 2022. 101 с.

66. Яворська Г. М. Гібридна війна як дискурсивний конструкт. *Стратегічні комунікації*. 2016. № 4 (41). С. 41-48.

67. Bolin G. Television journalism, politics, and entertainment: Power and autonomy in the field of television journalism. *Television & New Media*, 2014. №15(4). Pp. 336-349.

68. Khristenko, V.E. (2017). Manipulation of consciousness in the conditions of hybrid warfare: psychological aspect. *Current research in modern domestic extreme and crisis psychology*. Kharkiv: FOP Mezina V.V., 163-181.

69. Konstankevych I., Kostusiak N., Shulska N. Media Manipulation as a Tool of Information Warfare: Typology Signs, Language Markers, Fact Checking Methods. *Journal of Interdisciplinary Research*, 2022. Pp. 224-230.

70. Mazahir M. I. From war journalism to peace journalism: A theoretical perspective. *Journal of Media Studies*, 2019. №28(2). Pp. 102-112.

71. Sokol A. A thesaurus of war journalism. 2023. URL: <https://www.media.ba/en/magazin-novinarstvo/thesaurus-war-journalism>. (дата звернення: 14.02.2024).

72. Tumber H. Journalism in war and Conflict. In *The Handbook of Journalism Studies*. Routledge, 2019. Pp. 372-386.